

Stichting
Pensioenfonds
van de KAS BANK

Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK
De Entree 500, 1101 EE Amsterdam
Website: www.pensioenfondskasbank.nl

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel
onder nummer 41200423

Verslag over het boekjaar lopende van
1-1-2019 tot en met 31-12-2019

Inhoud

	Pagina
Voorwoord	5
Verslag van het Bestuur	
Kerncijfers	7
Organisatie pensioenfonds	9
Het pensioenfonds	14
Financiële positie van het pensioenfonds	15
Pensioenregeling 2019	16
Premiebeleid	17
Ontwikkeling deelnemersbestand	18
Toeslagbeleid en toeslagverlening	18
Communicatie	19
Beleggingen	20
Uitvoeringskosten	23
Governance	25
Uitbestedingsbeleid	28
Risicomanagement	29
Integraal risicomanagement	33
Impact COVID-19 / Corona virus	35
Vooruitblik 2020	36
Actuariële paragraaf	37
Visitatiecommissie	
Verslag van de Visitatiecommissie	41
Reactie Bestuur op het verslag van de Visitatiecommissie	43
Verantwoordingsorgaan	
Verslag Verantwoordingsorgaan over het jaar 2019	45
Reactie Bestuur op het verslag van het Verantwoordingsorgaan	49

Pagina

Jaarrekening

Balans per 31 december	52
Staat van baten en lasten	54
Kasstroomoverzicht	56
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	57
Algemene grondslagen	57
Specifieke grondslagen	59
Bestemming van Saldo van baten en lasten	64
Gebeurtenissen na balansdatum	64
Toelichting op de balans per 31 december	65
Toelichting op de staat van baten en lasten	70
Risicoparaagraaf	75

Overige gegevens

Statutaire resultaatbestemming	87
Actuariële verklaring	87
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	89

Voorwoord

Voor u ligt het verslag over het boekjaar 2019 (hierna: het verslagjaar) van de Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK (hierna: het pensioenfonds). Het pensioenfonds is statutair gevestigd in Amsterdam en is opgericht op 8 december 1953. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41200423. Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie. De laatste statutenwijziging was op 30 juni 2014.

Het jaar 2019 was een jaar met twee gezichten. Aan de ene kant een grote stijging van de beleggingsportefeuille met 73 miljoen euro tot 393 miljoen euro, aan de andere kant een grote stijging van de verplichtingen met 50 miljoen euro tot 335 miljoen euro. De beleidsdekkingsgraad ging van 117,3% eind december 2018 naar 113,0% eind december 2019. Dit is met name het gevolg van dalende rentes met als gevolg hogere verplichtingen.

Per ultimo september 2019 was de beleidsdekkingsgraad (113,8%) lager dan het vereist eigen vermogen (114,2%).

Het pensioenfonds heeft daarom een herstelplan bij DNB ingediend. Het fonds is hiermee in herstel.

De beleidsdekkingsgraad (het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden van de 12 maanden van 2019) bedroeg ultimo 2019 113,0%.

Een belangrijke gebeurtenis na het verslag jaar betreft de COVID-19/Corona crisis. De economische gevolgen van deze crisis hebben ook impact op het pensioenfonds. De dekkingsgraad is door de crisis verder gedaald. Het pensioenfonds wil gelet op alle recente ontwikkelingen rond de Corona crisis zorgvuldig overwegen of indexering mogelijk is.

Belangrijke zaken in 2019 voor het pensioenfonds waren:

- de overname door CACEIS van KAS BANK en de mogelijke impact van de overname voor het pensioenfonds;
- het besluit om per 1 juli 2019 te indexeren;
- de implementatie van IORP II;
- voortgang herinrichting van de Beleggingsportefeuille;
- vastlegging van ESG-beleid;
- het onderzoek met betrekking tot de toekomst van het pensioenfonds;
- het volgen van de ontwikkelingen met betrekking tot de discussie over een nieuw pensioenstelsel in Nederland;
- de beheersing van de uitvoeringskosten;
- het aanwijzen van een nieuwe herverzekeraar Elips Life voor herverzekering van de overlijdensrisico en arbeidsongeschiktheidsrisico;
- het actualiseren van de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN).

Dit verslag wordt uitgebracht in overeenstemming met de statuten van het pensioenfonds.

Het Bestuur van de Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK

*) In 2019 heeft CACEIS de ruime meerderheid van aandelen in KAS BANK verkregen, maar is KAS BANK de juridische entiteit en wordt in het jaarverslag de naam KAS BANK gebruikt. In 2020 is CACEIS 100% eigenaar geworden van KAS BANK en zal de juridische fusie gefinaliseerd worden, waardoor KAS BANK op zal gaan in CACEIS.

Verslag van het Bestuur

Kerncijfers

	2019	2018	2017	2016	2015
Aantallen					
Actieve deelnemers	415	464	457	537	656
Gewezen deelnemers	1.176	1.112	1.115	1.125	969
Pensioengerechtigden	389	393	390	386	379
Totaal	1.980	1.969	1.962	2.048	2.004
Toeslagen					
Indexatie actieven	1,72% *)	0,92% **)	0,00%	0,00%	1,00%
Indexatie inactieven	0,89% *)	0,46% **)	0,00%	0,00%	0,50%
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen	393.133	319.601	319.903	317.780	286.047
Beleggingsopbrengsten	58.983	-923	7.459	23.731	-149
Beleggingsrendement	18,4%	0,2%	2,4%	8,3%	0,2%
Benchmark	19,2%	0,5%	1,6%	9,1%	0,2%
Reserves					
Algemene reserve	47.241	38.832	46.640	31.295	26.670
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	334.075	283.784	276.801	284.655	262.963
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	1.210	855	911	744	177
Totaal technische voorzieningen	335.285	284.639	277.712	285.399	263.140

*) Betreft de indexatie die per 1-7-2019 is toegekend over 2018.

**) Betreft de indexatie die per 1-7-2018 is toegekend over 2017.

	2019	2018	2017	2016	2015
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	6.209	6.587	7.316	9.720 ¹⁾	9.249
Pensioenuitkeringen	5.494	5.484	5.561	5.268	4.994
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	382.526	323.471	324.352	316.694	289.810
Pensioenverplichtingen	335.285	284.639	277.712	285.399	263.140
Aanwezige dekkingsgraad ²⁾	114,1%	113,6%	116,8%	111,0%	110,1%
Vereiste dekkingsgraad	115,3%	114,4%	115,0%	114,7%	114,7%
Beleidsdekkingsgraad (BDG) ³⁾	113,0%	117,3%	115,0%	105,0%	111,2%
Reële dekkingsgraad ⁴⁾	90,2%	94,7%	92,4%	85,5%	89,3%

1) 2016: inclusief € 1,1 miljoen incidentele bijdrage werkgever.

2) De aanwezige dekkingsgraad wordt berekend door het pensioenvermogen te delen door de pensioenverplichtingen ($382.526 / 335.285 \times 100\% = 114,1\%$).

3) De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad.

4) De reële dekkingsgraad is gedefinieerd als de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de zogenoemde "indexatiedekkkingsgraad", de dekkingsgraad waarbij volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie mogelijk is, onafhankelijk van de eigen toeslagambitie van het fonds.

Organisatie pensioenfonds

Bestuur

Het Bestuur van het pensioenfonds is paritair samengesteld en bestaat uit 6 personen. Daarvan zijn 3 bestuurders van werkgeverszijde en 3 van werknemerszijde waarvan 1 vertegenwoordiger ook namens de gepensioneerden.

In 2019 hebben er geen bestuurswisselingen plaatsgevonden. Mevrouw M. A.M. Jager-Smeets is vanwege het verstrijken van haar zittingsperiode, op 29 november 2019 door het Bestuur met ingang van 1 april 2019 herbenoemd voor een periode van zes jaar.

Bestuur:

<i>Werkgeversvertegenwoordigers</i>	<i>functie</i>	<i>einde zittingsperiode</i>	<i>geslacht</i>	<i>geboortejaar</i>
P. (Pieter) van der Wal	voorzitter	Maart 2023	M	1961
L.H.E. (Pol) de Jaeger	secretaris	Mei 2021	M	1978
M.A.M. (Monique) Jager-Smeets	lid	April 2025	V	1966
<i>Werknemersvertegenwoordigers</i>	<i>functie</i>	<i>einde zittingsperiode</i>		
O.F. (Otto) Hulst	lid	April 2022	M	1989
L.K.M. (Larissa) Gabriëlse	plv. secretaris	November 2024	V	1968
J. (Jan) Voskuilen (namens de gepensioneerden)	plv. voorzitter	November 2020	M	1954

Overzicht relevante nevenfuncties bestuursleden:

<i>Bestuurslid</i>	<i>nevenfunctie</i>
P. van der Wal	Managing Director IAD bij KAS BANK N.V.
L.H.E. de Jaeger	Associate Director bij KAS BANK N.V.
M.A.M. Jager-Smeets	Director Risk Solutions bij KAS BANK N.V.
L.K.M. Gabriëlse	Sr. Sales Manager bij KAS BANK N.V., vice-voorzitter van Vrouwen in Institutioneel Pensioen
J. Voskuilen	Geen
O.F. Hulst	Innovation Lead bij KAS BANK N.V., stagiair RvT Bpf Bouw, mentor werkgroep Pensioenlab en docent pensioen bij Loyens & Loeff

Bestuurscommissies

Het Bestuur van het pensioenfonds wordt ondersteund door de volgende commissies:

- financiële commissie;
- beleggingscommissie;
- communicatiecommissie.

Het dagelijks bestuur

Het dagelijks Bestuur bestaat uit de voorzitter, Pieter van der Wal en de secretaris, Pol de Jaeger. In spoedeisende gevallen kan het dagelijks bestuur met mandaat van de overige bestuursleden besluiten nemen.

Financiële commissie

De Financiële commissie bestaat uit twee bestuursleden, Jan Voskuilen, voorzitter, en Pieter van der Wal. De bestuursleden worden ondersteund door twee medewerkers van KAS BANK, Thijs Vlasman en Peter van der Knaap.

De Financiële commissie doet tijdens bestuursvergaderingen schriftelijk en/of mondeling verslag van haar activiteiten.

In 2019 heeft de Financiële commissie zich onder meer bezig gehouden met:

- de begroting en de kostendekkende premie van 2019;
- het verzorgen van de financiële informatieverschaffing van het pensioenfonds, in het bijzonder de jaarrekening en de staten ten behoeve van de toezichthouder, in overeenstemming met van toepassing zijnde wet- en regelgeving;
- de voorbereiding toeslagvoorziening per 1 juli 2019;
- het opvolgen van de aanbevelingen van de externe accountant, de externe (certificerend) actuaire en de visitatiecommissie;
- het herverzekeringstraject overlijdens- en arbeidsongeschiktheid met ingang van januari 2019 en de keuze voor een nieuwe herverzekeraar;
- risicomangement en implementatie van IORP II;
- de beoordeling van ISAE 3402 en ISAE 3000 rapportages van de pensioenadministrateur AZL;
- de voorbereiding en indiening van het Herstelplan.

Beleggingscommissie

De Beleggingscommissie bestaat uit twee bestuursleden, namelijk Monique Jager-Smeets (voorzitter), Pol de Jaeger en een externe adviseur van Towers Watson B.V., de heer J. (Jeroen) Molenaar. Zij worden ondersteund door twee medewerkers van KAS BANK, Sander Rijpma en Sander van den Broeke. Daarnaast wordt de beleggingscommissie ondersteund door een fiduciair adviseur, Sprenkels & Verschuren.

De Beleggingscommissie doet tijdens de bestuursvergaderingen schriftelijk en/of mondeling verslag van haar activiteiten en van de beweegredenen achter haar adviezen aan het Bestuur.

Het pensioenfonds heeft het vermogensbeheer van de beleggingen in 2019 uitbesteed aan drie partijen. Dit wordt nader toegelicht op pagina 12 over uitbesteede werkzaamheden.

KAS BANK voert de beleggings- en financiële administratie, waardoor de beleggingen onafhankelijk van de vermogensbeheerders worden geadmireerd en gewaardeerd. KAS BANK rapporteert periodiek aan het pensioenfonds onder meer over eventuele afwijkingen van de beleggingen met het aan de vermogensbeheerders verstrekte mandaat (compliance monitoring), over verschillen tussen de performance volgens de beleggingsadministratie en de vermogensbeheerders (performance measurement) en over de gelopen risico's in de portefeuille (ex post risicoanalyse).

In 2019 heeft de Beleggingscommissie zich onder meer bezig gehouden met:

- het voeren van een beleggingsbeleid ten opzichte van de strategische benchmark;
- de herinrichting van de beleggingsportefeuille;
- het monitoren van de (risico's in de) beleggingsportefeuille;
- het monitoren van de kosten van vermogensbeheer en de transactiekosten;
- het monitoren van de externe vermogensbeheerders.

Communicatiecommissie

De Communicatiecommissie bestaat uit twee bestuursleden, Larissa Gabriëlse, voorzitter en Otto Hulst. Zij worden hierin ondersteund door drie medewerkers van KAS BANK, Wouter de Jonge, die in de loop van het jaar is opgevolgd door Yorick Tervoort, Pauline van Straten, opgevolgd door Bart Osinga en Bob Meijer, inmiddels opgevolgd door Lisa Wijnalda. De Communicatiecommissie doet tijdens de bestuursvergaderingen schriftelijk en/of mondeling verslag van haar activiteiten. Zij legt voorgenomen communicatie ter accordering voor aan het Bestuur.

De Communicatiecommissie heeft als doel het communicatiebeleid voor te bereiden en sturing te geven aan de uitvoering hiervan. In het communicatiebeleidsplan staat het algemene communicatiebeleid beschreven en wordt aangegeven welke communicatiemiddelen hiervoor zullen worden ingezet. In dit plan wordt ook gewaarborgd dat het pensioenfonds alle wettelijke informatieverplichtingen nakomt. Naast het communicatiebeleidsplan wordt ieder jaar het communicatiejaarplan opgesteld.

Tijdens de jaarvergadering op 5 september 2019, georganiseerd door de Communicatiecommissie, heeft het Bestuur een toelichting gegeven op het jaar 2018 en de ontwikkelingen gedurende de eerste maanden van 2019.

In augustus 2019 heeft het pensioenfonds al zijn actieve deelnemers met het Uniform Pensioenoverzicht geïnformeerd over hun per ultimo 2018 opgebouwde en op te bouwen pensioen. Daarnaast heeft elke Nederlander via de website www.mijnpensioenoverzicht.nl met zijn DigiD de mogelijkheid om een overzicht te krijgen van de door hem opgebouwde en nog op te bouwen pensioenaanspraken bij alle (inclusief vroegere) werkgevers. Om het pensioenbewustzijn bij de deelnemers te vergroten, is er in het najaar van 2019 tijdens de pensioen3daagse aandacht besteed aan de belangrijkste life events en is er aandacht gevraagd voor www.mijnpensioenoverzicht.nl

Ook heeft het Bestuur de deelnemers in PF-Updates (nieuwsbrief van het pensioenfonds) geïnformeerd over lopende zaken, waaronder:

- de financiële situatie van het pensioenfonds;
- de pensioenregeling 2018, inclusief het toeslagenbeleid en de financiering;
- de ontwikkelingen op het gebied van voor pensioenfondsen relevante wet- en regelgeving en het toezicht op pensioenfondsen;
- de toeslagverlening per 1 juli 2019.

Visitatiecommissie

Het intern toezicht van het fonds wordt uitgeoefend door een Visitatiecommissie. De taken en bevoegdheden van dit orgaan, evenals de samenstelling, benoeming en werkwijze zijn vastgesteld in de statuten van het fonds en in de ABTN.

Visitatiecommissie

	<i>Einde zittingsperiode</i>	<i>geslacht</i>	<i>geboortejaar</i>
A. (Adriaan) Heuzinkveld,	2019	M	1956
in februari 2020 opgevolgd door mw. M.J.M. (Mechteld) Hendriks	2024	V	1974
P. (Piet) Molenaar en voorzitter	2019	M	1962
L.E.M. (Lucie) Duynstee	2023	V	1962

De Visitatiecommissie is samengesteld uit onafhankelijke deskundigen met bestuurlijke ervaring. De commissie bestaat uit drie leden, de heer A. Heuzinkveld (Manager Human Resources Koninklijke Gazelle N.V. en voorzitter Pensioenfonds Koninklijke Gazelle), inmiddels opgevolgd door mevrouw M.J.M. Hendriks (pensioenjurist en toezichthouder bij pensioenfondsen), De heer P. Molenaar (bestuurder en toezichthouder bij diverse pensioenfondsen) en mevrouw L. Duynstee (bestuurder en toezichthouder bij diverse pensioenfondsen).

De Visitatiecommissie is belast met het interne toezicht. Zij beoordeelt de wijze waarop het pensioenfonds wordt aangestuurd, de beleids- en bestuursprocedures en ook de risico's op de lange termijn. De Visitatiecommissie rapporteert aan het Bestuur. Het Bestuur bespreekt de rapportage van de Visitatiecommissie met het Verantwoordingsorgaan.

Voor een samenvatting van het rapport van de Visitatiecommissie wordt verwezen naar pagina 41.

Verantwoordingsorgaan

Verantwoordingsorgaan:

<i>Actieven</i>	<i>functie</i>	<i>einde zittingsperiode</i>	<i>geslacht</i>	<i>geboortejaar</i>
J.T. (Jeannet) Bijker	voorzitter	2022	V	1973
A. (Arjan) Tol opvolger van M.J.M. Meijs per september 2019	lid	2023	M	1970
S. (Soroosh) Nassiri Nezhad opvolger van M.E. Hamburg per september 2019	lid	2023	M	1985
B.C. (Barbara) Kampman	lid	2021	V	1965
<i>In-actieven</i>				
J.H. (Erik) Bobeldijk	lid	2021	M	1953
N. (Nico) van Leeuwen	lid	2022	M	1939

Het Bestuur heeft een Verantwoordingsorgaan ingesteld dat voldoet aan de Pensioenwet. De taken en bevoegdheden van dit orgaan, evenals de samenstelling, benoeming en werkwijze, zijn vastgelegd in de statuten van het fonds en het reglement van het Verantwoordingsorgaan. Het Verantwoordingsorgaan bestond in het verslagjaar uit 6 personen.

Het Bestuur van het pensioenfonds legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop dit is uitgevoerd.

Het Verantwoordingsorgaan is bevoegd jaarlijks een oordeel te geven over het handelen van het Bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere relevante informatie, waaronder, indien van toepassing, de bevindingen van de Visitatiecommissie, over het door het Bestuur uitgevoerde beleid, evenals over de beleidskeuzes voor de toekomst.

Het Bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan geïnformeerd over onder meer de ontwikkeling in de financiële positie van het pensioenfonds, over de wijze waarop het Bestuur invulling geeft aan de nieuwe verplichtingen van het FTK en over de visie van het Bestuur op de toekomst van het pensioenfonds.

Voor het oordeel van het Verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid in 2019 wordt verwezen naar pagina 45.

Uitbestede werkzaamheden

Administratie

Als administrateur voor het pensioenfonds zorgt AZL N.V (hierna: AZL) voor de pensioen- en deelnemersadministratie, de financiële administratie en de jaarverslaglegging.

Vermogensbeheer

Het pensioenfonds heeft het vermogensbeheer van de beleggingen in 2019 uitbesteed aan drie partijen, Nationale Nederlanden Investment Partners (hierna NNIP) rechtsopvolger van Delta Lloyd Asset Management N.V. (hierna DLAM) en ASR Hypotheekfonds en ACTIAM N.V. In juni 2019 is er afscheid genomen van BlackRock Institutional Trust Company (hierna BlackRock). NNIP is verantwoordelijk voor het vermogensbeheer van de matching portefeuille (afdekken renterisico) en sinds juni 2019 is ACTIAM verantwoordelijk voor het vermogensbeheer van de return portefeuille. KAS BANK N.V. (hierna KAS BANK) verzorgt de afdekking van het valutarisico. Het pensioenfonds heeft met de vermogensbeheerders afspraken gemaakt over de inrichting van de portefeuille en aan welke benchmark de behaalde beleggingsresultaten worden getoetst.

Compliance officer

Het Nederlands Compliance Instituut (NCI) is de externe deskundige op het gebied van compliance.

Het pensioenfonds beschikt over een compliance charter, een gedragscode en een compliance programma. Het bestuur, alle commissieleden en de leden van het Verantwoordingsorgaan hebben het nalevingsformulier gedragscode 2019 ondertekend. De leden van het Bestuur hebben ook opgave gedaan van hun relevante nevenfuncties.

Ambtelijk secretaris

S.S.S. (Sharda) Nandelall

Een ambtelijk secretaris ondersteunt het Bestuur bij het voorbereiden en de verslaglegging van alle vergaderingen van het Bestuur, de Beleggingscommissie, de Financiële commissie, de Communicatiecommissie en de vergaderingen van het Bestuur met het Verantwoordingsorgaan en alles wat daarmee tevens samenhangt.

Sinds november 2019 wordt het bestuur ondersteund door bestuursadviseur mevrouw D.R. (Daphny) Batstra van Sprenkels en Verschuren.

Advisering en certificering

In het verslagjaar zijn de adviserende actuariële werkzaamheden uitgevoerd door Mercer B.V. en de adviserende werkzaamheden op het gebied van beleggingen door Willis Towers Watson N.V.

De controle van de jaarrekening is toevertrouwd aan PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. De actuariële certificering is belegd bij Milliman Pensioenen v.o.f.

Koepelorganisatie

Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

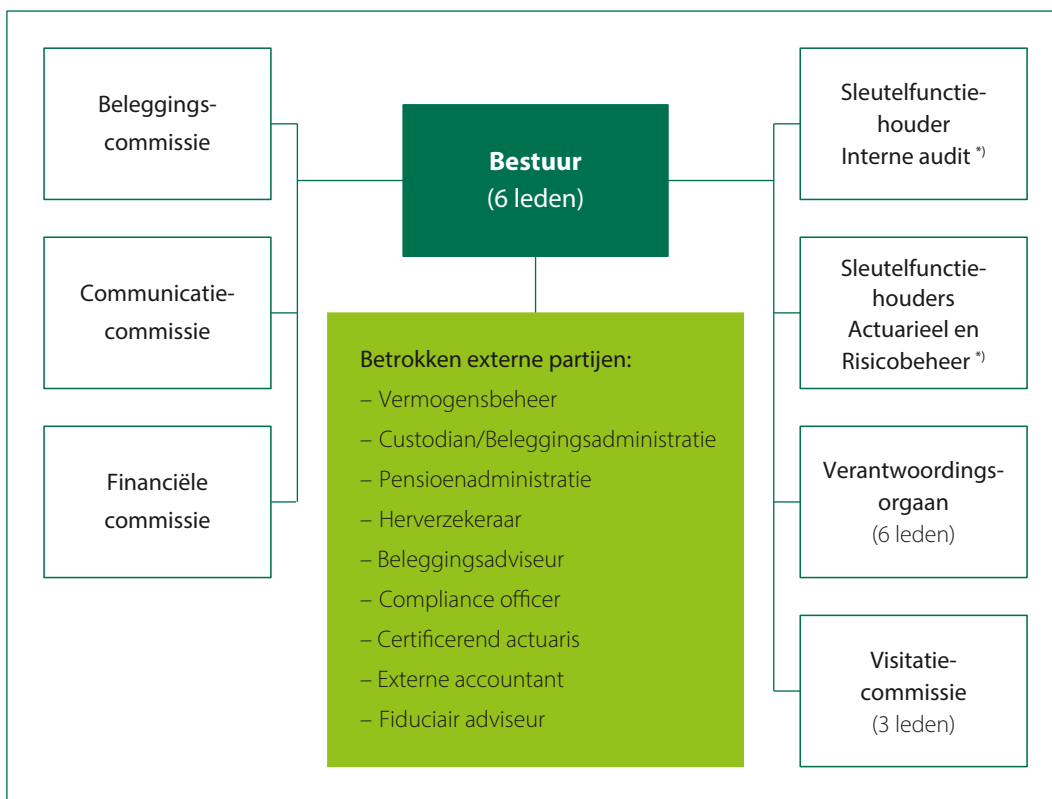
Het pensioenfonds

Statutaire doelstelling

Het fonds stelt zich ten doel het (binnen de perken van zijn middelen – zulks uitsluitend ter beoordeling van het Bestuur –) verstrekken of doen verstrekken van pensioenen en/of overige uitkeringen aan werknemers of gewezen werknemers van de aangesloten ondernemingen en aan hun nagelaten betrekkingen. De pensioenaanspraken worden gefinancierd met bijdragen van werkgever en werknemers. De pensioenregeling voorziet voor alle deelnemers in een ouderdomspensioen, een partnerpensioen en een wezenpensioen.

Het Bestuur heeft de doelstellingen en beleidsuitgangspunten, zoals bedoeld in artikel 102a van de Pensioenwet vastgesteld en vastgelegd in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN). Bij de toetsing van de opdrachtaanvaarding voor de uitvoering van de pensioenregeling zijn deze door het Bestuur als uitgangspunt genomen.

Organisatieschema

*) De inrichting sleutelfunctiehouders is na balansdatum door DNB goedgekeurd en verdere uitwerking volgt in 2020.

Missie, visie, kernwaarden en strategie

Missie

Het pensioenfonds zorgt voor een zorgvuldige uitvoering van de pensioenregeling ten behoeve van alle (ook gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.

Visie

Het pensioenfonds streeft ernaar om op een kostenefficiënte manier een eenvoudige, toekomstbestendige, uitvoerbare pensioenregeling uit te voeren.

Het bestuur is erin geslaagd om bovenstaande doelen in 2019 te realiseren.

Kernwaarden

Beheerst, efficiënt en transparant.

Strategie

De belangrijkste pijlers voor de strategie van het pensioenfonds voor de komende jaren zijn::

1. eenvoudige, toekomstbestendige, uitvoerbare pensioenregeling;
2. goede communicatie (met deelnemers, pensioengerechtigden en werkgever);
3. het onderzoeken van de mogelijkheden tot samenwerking;
4. draagvlak voor het pensioenfonds behouden.

Financiële positie van het pensioenfonds

(Beleids)dekkingsgraad

Sinds de invoering van het nFTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de feitelijke dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Alle beleidsmaatregelen moeten gebaseerd zijn op deze beleidsdekkingsgraad. Ultimo 2019 bedroeg de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds 113,0% (ultimo 2018: 117,3%).

Het verloop van de feitelijke dekkingsgraad in het verslagjaar zag er als volgt uit:

Ontwikkeling dekkingsgraad	Werkelijk
Dekkingsgraad per 31 december 2018	113,6%
Nieuwe aanspraken	0,4%
Uitkeringen	0,3%
Toeslagverlening	-1,3%
Wijziging rentetermijnstructuur, gevolgen TV	-17,3%
Beleggingsresultaat	21,2%
Overige oorzaken ¹⁾	-2,8%
Dekkingsgraad per 31 december 2019	114,1%

¹⁾ Het effect bij overige oorzaken wordt voornamelijk veroorzaakt door toepassing van de nieuwe ervaringssterfte en kruiseffecten van de post wijziging RTS met de post beleggingsresultaat. Deze kruiseffecten worden veroorzaakt door de gehanteerde berekeningsmethodiek.

Verschil dekkingsgraad op basis van UFR-curve en marktwaarde

Dekkingsgraad per 31 december 2019 op basis van dagcurve	108,2%
Impact Ultimate Forward Rate	5,9%
Dekkingsgraad per 31 december 2019 op basis van DNB-curve	114,1%

Reële dekkingsgraad

Naast de beleidsdekkingsgraad is de reële dekkingsgraad een belangrijke graadmeter voor de financiële positie van het pensioenfonds. De reële dekkingsgraad is de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de dekkingsgraad waarbij volledige prijsindexatie is toegestaan. Ultimo 2019 bedroeg de reële dekkingsgraad 90,2% (ultimo 2018: 94,7%). Ultimo 2019 bedroeg de marktwaardedekkingsgraad 108,2% (ultimo 2018: 110,5%). Bij de marktwaarde dekkingsgraad wordt de waarde van de beleggingen en de waarde van de verplichtingen berekend op basis van de markttrente (zonder UFR).

Vereist eigen vermogen

Eind 2019 bedroeg het Vereist Eigen Vermogen (VEV) 115,3% (2018: 114,4%). Het VEV geeft aan welk percentage van de totale pensioenverplichtingen aanwezig moet zijn.

Pensioenregeling 2019

De pensioenregeling van het pensioenfonds zag er op 31 december 2019 op hoofdlijnen als volgt uit:

Regeling voor werknemers geboren op of na 1 januari 1950

Pensioensysteem	Middellood, CDC-regeling
Pensioenrichtleeftijd	68 jaar
Opbouw% ouderdomspensioen	1,875%
Opbouw% partnerpensioen	70%
Maximum pensioengevend loon	107.593
Franchise	14.857
Maximum pensioengrondslag	92.736
Pensioenpremie	43,6% van pensioengrondslag

Voor de actuele pensioenreglementen wordt verwezen naar de website van het fonds: www.pensioenfondskasbank.nl.

Premiebeleid

Kostendeekkende en ontvangen premie

Artikel 129 van de Pensioenwet schrijft voor dat de pensioenpremie die het fonds ontvangt minstens gelijk moet zijn aan de kostendeekkende premie zoals berekend conform de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN), tenzij aan de voorwaarden ten aanzien van de hoogte van beleidsdekkingsgraad, indexatie en ongedaan making van kortingen is voldaan.

In de uitvoeringsovereenkomst en de ABTN is vastgelegd hoe de premie wordt berekend die KAS BANK aan het pensioenfonds verschuldigd is. De verschuldigde premie bestaat uit de kostendeekkende premie zoals vermeld in de Pensioenwet en een structurele opslag van 5% van de som van de pensioengevende salarissom van de werknemers in dienst van KAS BANK.

Overzicht van de opbouw van de zuivere kostendeekkende premie van het pensioenfonds:

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld (x € 1.000):

	2019	2018
Onvoorwaardelijke aanspraken	4.164	4.305
Opslag in stand houden vereist vermogen	600	646
Opslag voor uitvoeringskosten	301	465
	5.065	5.416

De feitelijke/verschuldigde premie is als volgt samengesteld (x € 1.000):

	2019	2018
Kostendeekkende premie	5.065	5.416
Opslag 5% loonsom	1.144	1.171
	6.209	6.587

Ontwikkeling deelnemersbestand

	Actieve deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen- gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2018	464	1.112	393	1.969
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	42	0	0	42
Ontslag met premievrije aanspraak	-89	89	0	0
Waardeoverdracht	0	-7	0	-7
Ingang pensioen	-1	-12	24 ¹⁾	11
Overlijden	0	-1	-21	-22
Afkoop	0	-2	-1	-3
Andere oorzaken	-1	-3	-6	-10
Mutaties per saldo	-49	64	-4	11
Stand per 31 december 2019	415 ²⁾	1.176	389	1.980

Specificatie pensioengerechtigden

	2019	2018
Ouderdomspensioen	290	288
Partnerpensioen	93	97
Wezenpensioen	6	8
Totaal	389	393

De genoemde aantallen in de hiervoor opgenomen tabellen betreffen de aantallen op "persoonsniveau", conform de opgave aan DNB.

Toeslagbeleid en toeslagverlening

In 2015 hebben het Bestuur en de sociale partners, met ondersteuning van de adviserend actuaire (Mercer), met elkaar gediscussieerd over de risicobereidheid die het pensioenfonds met haar beleggingen wil hebben. De risicobereidheid bepaalt mede in welke mate het fonds mogelijkheden heeft om toeslag te verlenen en de mate waarin het fonds de kans loopt dat moet worden gekort op de pensioen(opbouw). Bij de discussie zijn de uitkomsten van een enquête onder de deelnemers mede betrokken. Op basis van de discussie en de uitkomsten van de enquête is vastgesteld dat het pensioenfonds een beperkt risico wil lopen, waardoor naar verwachting de kans op indexatie aanwezig is, maar de kans op (hoge) kortingen op de pensioen(opbouw) beperkt blijft.

Het beleggingsbeleid is in overeenstemming met de mate van risicobereidheid. De risicohouding zal opnieuw worden getoetst met sociale partners nadat duidelijk is wat de gevolgen zijn voor de pensioenregeling van de overname van KAS BANK door CACEIS.

1) Inclusief partner- en wezenpensioen.

2) Inclusief 22 arbeidsongeschikte deelnemers met (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling.

Op basis van de risicobereidheid heeft het Bestuur geen toeslagambitie. Het Bestuur beslist elk jaar of en in hoeverre de pensioenen en de aanspraken kunnen worden verhoogd met maximaal de consumenten prijs index (cpi). De voorwaardelijke verhoging (toeslagverlening) wordt betaald uit de opbrengst van de beleggingen, waarbij de indexatie ruimte zoveel mogelijk wordt gebruikt. De indexatieruimte volgt uit de DNB regels voor toekomstbestendig indexeren. Eventuele indexatie (max. cpi) vindt plaats in de verhouding 1:2 als de dekkingsgraad onder 125% ligt; waardoor inactieven en gepensioneerden 50% van de toeslag krijgen van de actieven. Als actieven bij een dekkingsgraad beneden 125% volledig geïndexeerd kunnen worden, dan wordt een eventueel resterende indexatie ruimte gebruikt om de inactieven een hogere toeslag te verlenen. Bij een dekkingsgraad boven 125% is de indexatie voor alle deelnemers gelijk. Bij een dekkingsgraad boven 130% kan het Bestuur besluiten tot inhaal van in voorgaande jaren onvolledige indexatie (cpi). Een eventuele inhaal van onvolledige indexatie vindt plaats vanaf 2016. De hogere indexatie voor actieven is te verklaren doordat de sponsor voor de actieven jaarlijks een opslag op de premie betaalt om indexatie eerder mogelijk te maken. De gekozen verhouding (tot een dekkingsgraad van 125%) is gebaseerd op hiertoe uitgevoerde actuariële berekeningen.

Op basis van de beleidsdekkingsgraad ultimo 2018 heeft het Bestuur conform het toeslagbeleid zoals vastgelegd in de ABTN en de regels van toekomstbestendig indexeren besloten om de pensioenen van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden per 1 juli 2019 te verhogen. Het indexatiepercentage voor actieven is 1,72% en voor inactieven 0,89%.

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2019 bedroeg 113,0%.

De prijzen (afgeleide consumentenprijsindexcijfer voor alle bestedingen) stegen volgens het CBS in 2018 met 1,72%.

	Indexatie			Indexatie Achterstand jaar		Cumulatief	
	Cpi	Actieven	Inactieven	Actieven	Inactieven	Actieven	Inactieven
2016	0,30%	0,00%	0,00%	-0,30%	-0,30%	-0,31%	-0,31%
2017	1,40%	0,92%	0,46%	-0,48%	-0,94%	-0,49%	-0,96%
2018	1,72%	1,72%	0,89%	0,00%	-0,83%	0,00%	-0,83%
Totaal achterstand						-0,80%	-2,10%

Communicatie

Communicatiebeleidsplan

In het communicatiebeleidsplan 2016-2020 wordt er aandacht besteed aan de organisatie van de communicatie.

- de verantwoordelijkheid; het Bestuur draagt zorg voor een adequaat communicatiebeleid. Dit beleid is erop gericht de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden op begrijpelijke wijze voor te lichten over de inhoud van hun pensioenregeling, de pensioenresultaten, het wel en wee van het fonds en de gevolgen hiervan voor hun pensioen. De nadruk ligt ook in 2019 op het vergroten van het pensioenbewustzijn bij alle deelnemers;
- de samenstelling van de communicatiecommissie; met de samenstelling van de communicatiecommissie streeft het pensioenfonds naar een goede afspiegeling van het deelnemersbestand. Bij de samenstelling van deze commissie is ook in 2019 rekening gehouden met de diversiteit binnen de commissies van het pensioenfonds;
- de taken; deze commissie zorgt voor de beleidsvoorbereiding ten aanzien van het communicatiebeleid. Het communicatie jaarplan wordt uitgevoerd en er wordt toezicht gehouden op derde partijen (AZL en Keylane) die bij de uitvoering betrokken zijn. De communicatiecommissie rapporteert de activiteiten aan het Bestuur en in de bestuursvergaderingen wordt er verslag uitgebracht. Eens per jaar wordt het jaarplan in het Bestuur besproken;

- de middelen; er wordt steeds meer gebruik gemaakt van digitale middelen en dit wordt op alle mogelijke manieren ook steeds benadrukt. Papieren post blijft, op nadrukkelijk verzoek van een deelnemer, evenwel mogelijk;
- de communicatiemomenten; met Keylane is afgesproken om 4 campagnes per jaar te organiseren. Daarnaast wordt er aanvullend gecommuniceerd bij gebeurtenissen in het werk- en privéleven van een deelnemer, die van invloed kunnen zijn op het pensioen van de deelnemer;
- het jaarplan; de Communicatiecommissie zorgt ervoor dat er bij aanvang van het boekjaar een jaarplan voor het komende jaar is vastgesteld. Dit jaarplan wordt altijd voor goedkeuring aan het Bestuur aangeboden in het communicatiebeleidsplan 2016-2020 wordt er aandacht besteed aan de organisatie van de communicatie.

Communicatie deelnemers, pensioengerechtigden en slapers

Het pensioenfonds maakt voor de communicatie gebruik van haar website. Zo verschijnen er per gebeurtenis berichten op de website: www.pensioenfondskasbank.nl voor alle doelgroepen en op KAS-Point (het intranet) voor alle actieve deelnemers. De nieuwsbrief van het pensioenfonds, de PF Update wordt ieder kwartaal digitaal en op verzoek per post verstuurd en er worden e-mails/alerts per gebeurtenis of per campagne verzonden. Verder worden er brieven verstuurd en wordt er via HR gecommuniceerd. In 2019 is de traditionele kennissessie die in het najaar wordt georganiseerd tijdens de jaarvergadering van de deelnemers gehouden. Vanwege het succes en de goede opkomst is besloten om die kennissessie ook in 2020 op deze wijze te organiseren. Uit de kwartaalrapportages van Keylane blijkt de effectiviteit van de communicatie (bezoek website etc.).

Pensioen 1-2-3 en Pensioenvergelijker ingevoerd

Sinds 1 juli 2016 maakt de pensioenuitvoerder AZL gebruik van Pensioen 1-2-3 een digitaal communicatiemiddel. De deelnemer krijgt gelaagde informatie over zijn pensioenregeling. Laag 1 bevat een beknopte weergave van de pensioenregeling. Deze laag vervangt de oude startbrief. In laag 2 worden de onderdelen uit laag 1 uitgebreider beschreven. Laag 3 bestaat uit fondsdocumenten die bij de regeling horen, bijvoorbeeld het pensioenreglement. De Pensioen 1-2-3 is op de website van het pensioenfonds te vinden: <https://www.pensioenfondskasbank.nl/medewerker/documenten/pensioen-1-2-3/>.

Ook is vanaf 1 juli 2016 voor deelnemers de Pensioenvergelijker beschikbaar. De Pensioenvergelijker is een checklist die de deelnemer helpt om twee regelingen met elkaar te vergelijken. Hoewel het niet wettelijk verplicht is, heeft het pensioenfonds de Pensioenvergelijker al gevuld met informatie over de eigen pensioenregeling. Deze is terug te vinden op de website van het pensioenfonds.

Deelnemersportaal

Via de website van het pensioenfonds is het sinds 2017 eenvoudig om snel in te zien wat de huidige stand is van het pensioen. Het is niet alleen heel belangrijk om te bepalen hoe de toekomst er financieel uit komt te zien, deelnemers kunnen ook hun gegevens aanpassen. Zo kan het privé-emailadres worden opgevoerd, zodat men altijd relevante informatie van het pensioenfonds via een e-mail alert kan ontvangen. Zo blijft men nuttige informatie ontvangen, ook wanneer men met pensioen is of niet meer bij de bank werkt.

Beleggingen

Terugblik op 2019

In 2019 zijn twee wijzigingen doorgevoerd in het beleggingsbeleid: 1) hypotheken zijn aangekocht en 2) de aandelenbeleggingen bij BlackRock zijn verkocht en vervangen door een ESG-impact gedreven aandelenmandaat beheerd door ACTIAM. De portefeuille werd voor 70% belegd in vastrentende waarden, en 30% in aandelen. Het renterisico werd voor 60% afgedekt. Het valutarisico op de USD werd 70% afgedekt en het risico op GBP en JPY was 100% afgedekt. Het risico op overige valuta wordt niet afgedekt omdat hier geen substantiële investeringen in zijn. De vastrentende portefeuille wordt beheerd door NNIP en A.S.R. Vermogensbeheer, de aandelenportefeuille door ACTIAM en KAS BANK beheert de afdekking van de valutarisico's.

Ontwikkeling portefeuille

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar ten opzichte van de situatie aan het begin van het jaar wordt weergegeven in de toelichting op de balans. Het belegde vermogen ultimo 2019 ad € 393 miljoen is met ruim € 70 mln. gestegen ten opzichte van de stand ultimo 2018 (€ 320 mln.). De performance van de portefeuille van 18,4% was positief over 2019.

Portefeuillebeheer

De beleggingsportefeuille bestaat uit een matching portefeuille en een rendementsportefeuille. De matchingportefeuille heeft het doel om het renterisico van de verplichtingen af te dekken. Deze portefeuille beslaat 49% van het belegd vermogen en bestaat uit overheidsobligaties, renteswaps en hypotheke. Met de matching portefeuille wordt 60% van het renterisico van de verplichtingen afgedekt. De matching portefeuille wordt beheerd door NNIP en ASR Vermogensbeheer.

De rendementsportefeuille beslaat 51% van het vermogen en bestaat uit aandelen, bedrijfsobligaties en collateralized obligaties. ACTIAM belegt voor het pensioenfonds de aandelenportefeuille middels een mandaat. De aandelenportefeuille wordt actief belegd conform een impact gedreven ESG-strategie. NN IP beheert de bedrijfsobligaties en collateralized obligaties middels beleggingsfondsen. Beide fondsen worden actief beheerd.

Strategisch beleggingsbeleid

De strategische vermogensverdeling (verdeling aandelen en vastrentend) is in 2019 niet gewijzigd.

De Beleggingscommissie beoordeelt tevens aan de hand van de rapportages of wijzigingen van de portefeuille noodzakelijk zijn (bij posities buiten de bandbreedte) om de portefeuille in lijn te brengen met de normportefeuille. Bij de belegging van de premie is de portefeuille in overeenstemming gebracht met de strategische gewichten. Verder heeft de portefeuille zich in 2019 binnen de strategische bandbreedtes bewogen en zijn geen andere aanpassingen in de beleggingen gemaakt.

De portefeuille op 31 december 2019

Categorie	Feit	Norm	Min	Max	Benchmark
Matching	49,6	49%	39%	59%	
• Staatsobligaties	36,0	38,3%	27,4%	49,3%	Verplichtingenbenchmark
• Renteswaps	3,5	0,0%	-7,5%	7,5%	
• Hypotheken	10,1	10,7%	8,2%	13,2%	
Return	50,4	51%	41%	61%	
• Aandelen	30,5	30,0%	27,0%	33,0%	MSCI World ACWI NTR
• Obligaties - Collateralized	6,6	7,0%	3,5%	10,5%	iBoxx € Collateralized TR
• Obligaties - Corporate	13,3	14,0%	3,5%	24,5%	Barclays Euro-Agg Corp TR

Risicoafdekking

In 2019 zijn er geen wijzigingen geweest in het beleid ten aanzien van het afdekken van financiële risico's. De risico's in de beleggingsportefeuille worden beheerd op basis van het vereist eigen vermogen en risicobudget. De bandbreedte zijn bepaald aan de hand van de meest recente ALM studie van 2017 en de risicohouding van het fonds. Daarnaast is beleid bepaald voor bepaalde risicofactoren, zoals renterisico, valutarisico, kredietrisico en tegenpartijrisico.

Meer informatie over de risicoafdekking is opgenomen in de paragraaf over risicomangement.

Resultaat

Het rendement van de totale portefeuille na valuta hedging komt neer op 18,4%. Zowel de matching portefeuille als de return portefeuille hebben een hoog resultaat behaald (matching: 19,70%; return exclusief valuta-afdekking: 18,55%). De valuta-afdekking heeft negatief bijgedragen met een rendement van -0,62%.

Het rendement van de portefeuille was lager dan het benchmarkrendement van 19,22%, een relatief rendement van -0,69%. Dit wordt verklaard door de relatief slechtere performance van de matching portefeuille. De matching portefeuille heeft als doel om 60% van het renterisico van de economische waarde van de verplichtingen af te dekken. Door een afwijkende verdeling van de matching portefeuille over de verschillende looptijden (curverisico) heeft de matching portefeuille een lager resultaat behaald van 19,7%, waar 21,2% werd beoogd. De rendementsportefeuille behaalde in 2019 een rendement van 18,55% vergeleken met een benchmark rendement van 18,53%.

Alle performancecijfers zijn gebaseerd op de rapportages van Caceis.

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)

Het pensioenfonds neemt Maatschappelijk Verantwoord Beleggen mee in de vaststelling van het beleggingsbeleid. Voor 2019 heeft het pensioenfonds het ESG-beleid opgesteld. Het pensioenfonds is overtuigd dat bedrijven die in de bedrijfsvoering rekening houden met ESG-maatstaven op de lange termijn betere resultaten behalen dan bedrijven die dat niet doen. In onderstaande beschrijving wordt de huidige situatie betreffende het MVB-beleid per beheerder samengevat.

BlackRock heeft de UN Principles for Responsible Investing (UNPRI) onderschreven. Het pensioenfonds belegde tot eind mei in twee aandelenfondsen van BlackRock. Beide fondsen hadden in 2019 een uitsluitingenbeleid voor controversiële wapens. Het beleid voldoet aan de wettelijke eisen betreffende niet-beleggen in producenten van clustermunition. Daarnaast wordt tabak uitgesloten. Het pensioenfonds sloot tot de desinvestering aan bij het betrokkenheidsbeleid van BlackRock.

BlackRock rapporteert ook over dit beleid. Rapportages zijn beschikbaar via de link:
<https://www.blackrock.com/corporate/about-us/investment-stewardship#our-responsibility>.

ACTIAM heeft een eigen ESG-beleid genaamd ACTIAM Fundamental Investment Principles. Dit is gebaseerd op internationale verdragen, conventies, best practices, zoals de UNPRI en UN Global Compact Principles (UNGCP). Het pensioenfonds belegt sinds begin juni in een impact gedreven ESG-strategie. De strategie sluit aandelen in op basis van de 17 Sustainable Development Goals en het planetaire grenzenkader van het Stockholm Resilience Centre. Het pensioenfonds sluit aan bij het betrokkenheidsbeleid van Actiam. Dit beleid is beschikbaar op de website. Actiam rapporteert ook over dit beleid. De bijbehorende links zijn:

- https://www.actiam.com/495dc7/siteassets/4_verantwoord/documenten/nl/vb_engagements.pdf;
- https://www.actiam.com/48f86a/siteassets/4_verantwoord/documenten/nl/actiam-kwartaalrapport-verantwoord-beleggen-vierde-kwartaal-2019.pdf#page15;
- https://www.actiam.com/4a775d/siteassets/4_verantwoord/documenten/en/actiam-fundamental-investment-principles.pdf;
- https://www.actiam.com/4a7bb8/siteassets/4_verantwoord/documenten/en/actiam_sustainable-investment-policy.pdf.

NNIP heeft de UNPRI en UN Global Compact Principles (UNGCP) onderschreven. NNIP belegt niet in bedrijven die deze principes schenden. Verantwoord beleggen is structureel ingebed in het beleggingsbeleid van NNIP. Het beleid verantwoordelijk beleggen is van toepassing op alle beleggingscategorieën en alle fondsen onder beheer van NNIP. Voor de vastrentende beleggingen die NNIP beheert voor het pensioenfonds betekent dit dat beleggingen in vastrentende waarden, uitgegeven door bedrijven die de UNGCP schenden, zijn uitgesloten.

Uitvoeringskosten

	2019 ¹⁾	2018 ¹⁾
Totaal pensioenuitvoerings- en administratiekosten	€ 482.000	€ 404.000
Actieve en pensioengerechtigde deelnemers	804	857
Per (actieve en pensioengerechtigde) deelnemer	€ 599,50	€ 471,41
Vermogensbeheerkosten	€ 1.376.000	€ 815.000
Transactiekosten	€ 318.000	€ 57.000
Gemiddeld belegd vermogen	€ 352.411.000	€ 323.275.000
Vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen	0,39%	0,25%
Transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen	0,09%	0,02%

Om de kosten per deelnemer te berekenen is conform de aanbeveling van de Pensioenfederatie het aantal deelnemers gedefinieerd als de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers tellen dus niet mee in deze berekening. De vermelde bedragen sluiten aan op de bedragen die zijn vermeld in de jaarrekening.

Kosten pensioenbeheer

De kosten van de pensioenuitvoering zijn in 2019 circa 80.000 euro hoger dan in 2018. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door het feit dat een van de bestuursleden een postdoctorale pensioenopleiding op Nyenrode volgt en anderzijds doordat in 2018 een aantal voorziening voor uitvoeringskosten is vrijgevallen omdat de sponsor deze kosten direct voor haar rekening nam. Indien wordt geabstraheerd van deze posten liggen de kosten van de pensioenuitvoering voor 2019 in lijn met die voor 2018. Vanaf 2018 wordt een deel van de kosten rechtstreeks door de werkgever betaald. Hierdoor is de voorziening die was opgenomen voor de actuariële- en bestuurskosten vrijgevallen. Voor een verdere specificatie wordt verwezen naar toelichting [15] in de "Toelichting op de staat van baten en lasten".

Kosten vermogensbeheer

Kosten van het vermogensbeheer kunnen in twee categorieën worden onderscheiden:

- de eerste categorie betreft de kosten zoals die in de jaarrekening zijn verwerkt, waaronder de beheervergoeding van de vermogensbeheerder(s), het bewaarloon, kosten van ondersteuning bij het vermogensbeheer, kosten accountant betreffende het vermogensbeheer en kosten met betrekking tot de beleggingsadministratie;
- de tweede categorie betreft kosten die rechtstreeks ten laste van het beleggingsrendement zijn gebracht. Deze kosten zijn dus niet inbegrepen in de kosten van de vermogensbeheerder(s) zoals opgenomen in de jaarrekening.

De stijging van de vermogensbeheerkosten laat zich verklaren doordat SPKB gekozen heeft voor een actief ESG mandaat waarvoor de (nieuwe) manager een hogere vergoeding vraagt. De stijging van de transactiekosten zijn deels eenmalig als gevolg van de in 2019 uitgevoerde transitie om een ESG mandaat op te bouwen, maar anderzijds het gevolg van het actievare beleid binnen het mandaat.

1) Bedragen zijn inclusief BTW.

In onderstaande tabellen zijn de kosten (x € 1.000) voor 2018 en 2019 weergegeven:

	2019		
	Directe kosten	Indirecte kosten	Totale kosten
Beheerkosten			
Vastgoed	23	0	23
Aandelen	308	0	308
Vastrentende waarden	0	457	457
Overige	0	0	0
Totaal beheerkosten	331	457	788
Overige vermogensbeheerkosten			
Beleggingsadvies	78	0	78
Bewaarloon	22	0	22
Beleggingsadministratie	233	0	233
Overige beleggingskosten	37	218	255
Totaal overige vermogensbeheerkosten	370	218	588
Totaal kosten vermogensbeheer, exclusief transactiekosten	701	675	1.376
Transactiekosten			
Vastgoed	0	19	19
Aandelen	0	221	221
Vastrentende waarden	0	58	58
Overige	124	-104	20
Totaal transactiekosten	124	194	318
Totaal kosten vermogensbeheer, inclusief transactiekosten	825	869	1.694

	2018		
	Directe kosten	Indirecte kosten	Totale kosten
Beheerkosten			
Vastgoed	0	4	4
Aandelen	86	47	133
Vastrentende waarden	0	362	362
Overige	0	0	0
Totaal beheerkosten	86	413	499
Overige vermogensbeheerkosten			
Beleggingsadvies	86	0	86
Bewaarloon	8	0	8
Beleggingsadministratie	216	0	216
Overige beleggingskosten	6	0	6
Totaal overige vermogensbeheerkosten	316	0	316
Totaal kosten vermogensbeheer, exclusief transactiekosten	402	413	815
Transactiekosten			
Vastgoed	0	0	0
Aandelen	0	0	0
Vastrentende waarden	0	34	34
Overige	28	-5	23
Totaal transactiekosten	28	29	57
Totaal kosten vermogensbeheer, inclusief transactiekosten	430	442	872

Governance

Bestuur

Het Bestuur heeft in 2019 dertien maal vergaderd. Het Bestuur heeft drie keer met de Visitatiecommissie in het voorjaar van 2020 overlegd. Met het Verantwoordingsorgaan heeft het Bestuur vier keer vergaderd.

De belangrijkste onderwerpen die in 2019 in de bestuursvergaderingen aan de orde kwamen, zijn:

- de missie, visie en strategie;
- de financiële positie van het fonds;
- impact overname KAS BANK door CACIES;
- de toekomst van het fonds en actuele ontwikkelingen in de pensioensector;
- het pensioenbeleid (waaronder premie- en toeslagbeleid);
- het beleggingsbeleid, ESG;
- monitoren van de gevolgen van de scherpe daling van de rente in de eerste helft tot medio 2019;
- het governancebeleid (waaronder het integriteits- en beloningsbeleid);
- het communicatiebeleid;
- het uitbestedingsbeleid en risicomanagement;
- de implementatie IORP II;
- het Risicomanagement;
- de wijziging van beleidsdocumenten;
- de ABTN 2019;
- met herverzekeraar ElipsLife een nieuwe herverzekeringsovereenkomst voor overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico;
- de voortgang herinrichting van de beleggingsportefeuille;
- wijziging van compliance officer met ingang van januari 2020.

Fondsdocumenten

In het verslagjaar zijn de volgende fonds/beleidsdocumenten vastgesteld c.q. gereviewd:

- Gedragscode
- Incidentenregeling
- Klachten en geschillen procedure
- Klokkenluidersregeling
- Screeningsbeleid
- Reglement Bestuur
- Reglement Beleggingscommissie
- Reglement Communicatie commissie

En in het kader van IORP II:

- Internal auditbeleid
- Audit Charter

Statuten

De laatste notariële akte dateert van 30 juni 2014.

ABTN

De Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN) wordt meestal jaarlijks door het Bestuur geactualiseerd. In december 2019 is de ABTN geactualiseerd en in lijn gebracht met de voorstellen uit 2018 gedaan op onder andere het gebied van de invulling van het toeslagbeleid, de korte en lange termijn risicohouding, uitgangspunten uitbestedingsbeleid, Financieel kader, Beleggingsbeleid, Financiële sturingsmiddelen, Communicatiebeleid en Risicomanagement.

Pensioenreglement.

Het pensioenreglement 2016 dat in januari 2018 is aangepast, heeft in 2019 geen wijzigingen ondergaan.

Het meest actuele pensioenreglement en de meest actuele reglementen zijn beschikbaar op de website van pensioenfonds van de KAS BANK: <https://www.pensioenfondskasbank.nl/medewerker/documenten/statuten-en-reglementen/>.

Uitvoeringsovereenkomst

De uitvoeringsovereenkomst is in 2019 niet gewijzigd.

Geschiktheid en evaluatie

Het geschiktheidsbeleid en het opleidingsplan zijn vastgelegd in een geschiktheidsplan: Beleidsplan geschiktheid Bestuur pensioenfonds KAS BANK.

De bestuursleden hebben in 2019 diverse relevante seminars en themadagen van onder andere de Pensioenfederatie en DNB bijgewoond.

Beschrijving zelfevaluatie van het Bestuur in 2019: het Bestuur heeft in april 2020 een zelfevaluatie over het jaar 2019 uitgevoerd waarbij de leden een vragenlijst hebben ingevuld met betrekking tot het eigen functioneren en het functioneren van het Bestuur als geheel. De herkenbare uitkomsten zijn met elkaar besproken en er wordt ook in 2020 aan de verbeterpunten gewerkt.

Diversiteit

Het Bestuur en de commissies streven naar diversiteit van de leden.

Het Bestuur bestaat in 2019 uit 4 mannen, waarvan 1 vertegenwoordiger van de gepensioneerden en 1 man onder de 40 jaar en 2 vrouwen.

Het Verantwoordingsorgaan bestaat in 2019 uit 2 vrouwen en 4 mannen, waarvan 2 leden onder de 40 jaar. Bij het wervingsbeleid van nieuwe leden wordt er rekening gehouden met de diversiteit van de samenstelling van de organen.

Beloningsbeleid

Pensioenfonds moeten zorgvuldig omgaan met de beloningen aan hun leden van het Bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de Visitatiecommissie. Het beloningsbeleid moet niet aanzetten tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds aanvaardbaar is. Dit is als uitgangspunt genomen bij het beloningsbeleid van het pensioenfonds. Daarnaast geldt ook dat het pensioenfonds samenwerkt of activiteiten uitbesteedt aan partijen, die ook een beloningsbeleid hebben dat in lijn ligt met het beleid van het pensioenfonds.

Het beloningsbeleid ziet op de bestuursleden, leden van het Verantwoordingsorgaan en de leden van de Visitatiecommissie. De leden van het Bestuur van het pensioenfonds ontvangen geen vergoeding, met uitzondering van de vertegenwoordiger van gepensioneerden (externe bestuurder). Deze ontvangt een vacatievergoeding van 18.000 euro per jaar (1.500 euro per maand) op basis van de statuten en richtlijnen van De Nederlandsche Bank (DNB).

De leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangen evenals de bestuursleden geen vergoeding, met uitzondering van de vertegenwoordigers van gepensioneerden. Dit ligt in lijn met de gestelde tijdsbesteding, die gelieerd zijn aan bestuursleden.

De beloning van de leden van de Visitatiecommissie zal worden vastgesteld op het moment dat de scope van hun opdracht bekend is. Uitgangspunt hierbij is dat het een vaste vergoeding betreft die in redelijke verhouding staat tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan deze functie gestelde eisen en het tijdsbeslag.

De opleidingskosten en reiskosten die bestuursleden maken worden vergoed door het pensioenfonds. Door een groeiende hoeveelheid wet- en regelgeving, is het relevant dat bestuursleden hun deskundigheid op peil houden. In het boekjaar 2019 hebben meerdere bestuursleden een opleiding gevolgd om hun kennis te vergroten. Opleidings- en reiskosten worden ook voor leden van het Verantwoordingsorgaan vergoed. Opleidingskosten van de Visitatiecommissie worden niet door het fonds vergoed.

Het fonds kent geen prestatiebeloning of andere variabele beloningselementen. In 2019 is niet afgeweken van het beloningsbeleid.

In het kader van een goed beloningsbeleid, wordt jaarlijks door het pensioenfonds met haar uitbestedingspartners gesproken over door hen gevoerd beloningsbeleid en gepast belonen. Het pensioenfonds maakt haar mening kenbaar bij deze partijen.

Gedragscodes / Compliance Officer

Het Bestuur bestuurt het pensioenfonds op een integere manier. Jaarlijks, per vergadering, en bij uittreding bevestigen de leden van het Bestuur dat zij integer hebben gehandeld. In het jaar 2019 is de gedragscode geëvalueerd en up to date gebracht.

Het Nederlands Compliance Instituut (NCI) is de compliance officer. De compliance officer is onder meer belast met de controle op de naleving van de gedragscode. Over 2019 heeft de compliance officer geen bijzonderheden geconstateerd. Aan het eind van het boekjaar heeft het pensioenfonds de relatie met het NCI opgezegd, en per 1 januari 2020 een andere compliance officer aangesteld.

Wet- en regelgeving

In 2019 zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door de toezichhouders De Nederlandsche Bank N.V. en/of de Stichting Autoriteit Financiële Markten geen aanwijzingen aan het fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het fonds gebonden aan toestemming van de toezichhouder.

Code pensioenfondsen

De Code pensioenfondsen is bedoeld voor alle pensioenfondsen met een statutaire zetel in Nederland. Het doel van de Code pensioenfondsen is belanghebbenden het vertrouwen in pensioenfondsen te herstellen. Bij verantwoording over de naleving van de Code pensioenfondsen geldt het principe 'pas toe of leg uit'. Afwijking van de norm is mogelijk als daar een goede reden voor is.

In oktober 2018 is de Code pensioenfondsen gewijzigd. De Code Pensioenfondsen is gerubriceerd naar acht thema's: vertrouwd waarmaken, verantwoordelijkheid nemen, integer handelen, kwaliteit nastreven, zorgvuldig benoemen, gepast belonen, toezicht houden en inspraak waarborgen en transparantie bevorderen. Aan alle normen is voldaan met uitzondering van norm 34. Het pensioenfonds heeft aan norm 34 van de Code pensioenfondsen een andere invulling gegeven middels haar statuten. Norm 34 gaat over de zittingsduur van een bestuurslid, waarbij wordt voorgeschreven dat één termijn maximaal vier jaar is. Er mag vervolgens maximaal twee keer verlengd worden. De totale duur is hierdoor 12 jaar. Het pensioenfonds kent een zittingstermijn van zes jaar die één keer verlengd mag worden. De facto is dit gelijk aan de maximale duur van 12 jaar. Het bestuur bewerkstelligt hiermee een verhoging van de continuïteit van het bestuur. Dit is wenselijk in een periode waarin veel nieuwe wetten en omstandigheden die op het pensioenfonds af komen.

Klachten en geschillen

Een deelnemer kan een klacht indienen als deze van mening is dat bij de uitvoering van de pensioenreglementen zijn rechten zijn geschaad. In 2019 zijn geen klachten ingediend bij het pensioenfonds.

Uitbestedingsbeleid

Het pensioenfonds heeft mede gezien haar beperkte omvang bedrijfsprocessen uitbesteed aan andere partijen. Aan uitbesteding zijn risico's verbonden. Het Bestuur van het pensioenfonds heeft daarom beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen.

Het uitbestedingsbeleid van het pensioenfonds is in overeenstemming met de "Beleidsregel Uitbesteding" van De Nederlandsche Bank.

In de uitvoering van haar kernactiviteiten, het administreren, beheren en uitbetalen van de pensioenen en het vermogensbeheer, staan zowel betrouwbaarheid als maximale kwaliteit van de dienstverlening voorop. De belangen van (gewezen) deelnemers, uitkeringsgerechtigden en overige belanghebbenden mogen geen gevaar lopen doordat het pensioenfonds delen van haar werkzaamheden heeft uitbesteed aan derden. Het pensioenfonds besteedt veel aandacht aan het beoordelen van de wijze waarop de uitbesteede processen worden uitgevoerd en houdt hierover nauw contact met de contractpartners.

Het doel van het uitbestedingsbeleid is het waarborgen van de continuïteit en de constante kwaliteit van de dienstverlening.

Het Bestuur van het pensioenfonds toetst regelmatig of de manier waarop de uitbesteede activiteiten of processen worden uitgevoerd in overeenstemming is met de gemaakte afspraken. Het Bestuur doet dit door middel van:

- het monitoren van de uitvoerders via het laten uitvoeren van periodieke audits bij de uitvoerder of te laten rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de aanbevolen verbeteringen in de ISEA 3402 rapportage of een daarmee vergelijkbare verklaring;
- de maandelijks- en kwartaalrapportages van de uitvoerder, waarin naast de gebruikelijke informatie ook wordt gerapporteerd over klachten, incidenten en uitzonderingen;
- het actuariael rapport van de certificerende actuaaris;
- de rapportages van de accountant;
- het periodiek overleg en de evaluatie met de uitvoerder over de uitvoering van de dienstverlening.

Risicomanagement

Aanwezige risico's

De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen en het nastreven van de ambitie van de pensioenregeling. Bij het beheer en de financiering van de pensioenverplichtingen loopt het fonds risico's. De risico's kunnen ingedeeld worden in financiële en niet-financiële risico's. Onderstaande tabel geeft meer uitleg rondom de risico's die het fonds loopt. Verdere kwalitatieve en kwantitatieve uitleg rondom de financiële risico's wordt gegeven in de risicoparagraaf bij de toelichting op de jaarrekening.

Financiële risico's	Definitie
Renterisico (S1)	Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de rente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch).
Marktrisico (S2, S4)	Het fonds loopt het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen (veroorzaakt door factoren die samenhangen met een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren) waardewijzigingen plaatsvinden.
Valutarisico (S3)	Het fonds belegt in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro.
Kredietrisico (S5)	Het fonds loopt het risico van financiële verliezen als gevolg van faillissementen, betalingsonmacht of kredietverslechtering van tegenpartijen.
Verzekeringstechnisch risico (S6)	Het risico dat het fonds loopt met haar deelnemers op het gebied van sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Financiële risico's	Definitie
Liquiditeitsrisico (S7)	Het risico voor het fonds dat er onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen en/ of het verlies dat beleggingen niet snel verkocht kunnen worden.
Concentratierisico (S8)	Het risico dat kan ontstaan bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen.
Operationeel risico (S9)	Het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen en onverwachte externe gebeurtenissen.
Beleggingsrisico (S10)	De risico's die het fonds loopt binnen haar vastgoed- en aandelenportefeuille.

Niet-financiële risico's	Definitie
Uitbestedingsrisico	Het uitbestedingsrisico is het risico voor het fonds dat de continuïteit/kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden, dan wel voor deze derden beschikbaar gestelde apparatuur en het ter beschikking gesteld personeel wordt geschaad.
Operationele risico	Het risico dat optreedt voor het fonds bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen.
Compliance risico	Het compliance risico omvat het risico voor het fonds dat niet of niet tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen wordt overtreden.
Reputatierisico	Onder reputatierisico wordt het risico verstaan dat het fonds door het handelen reputatieschade lijdt bij belanghebbenden.

Beleidsinstrumenten

Als maatstaf voor de draagkracht van het fonds wordt de beleidsdekkingsgraad genomen. De ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad kan nadelig beïnvloed worden door bovenstaande risico's. Om de risico's te beheersen en de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad te beïnvloeden heeft het fonds een aantal beleidsinstrumenten tot haar beschikking:

- beleggingsbeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- premie;
- toeslagbeleid.

De uitgangspunten rondom deze beleidsinstrumenten zijn gebaseerd op de risicobereidheid van het fonds welke in 2015 via een risicoanalyse door het Bestuur samen met de sociale partners is onderzocht.

De belangrijkste bevindingen hiervan zijn:

- uit de risicoanalyse kwam een beperktere risicobereidheid. Uit het risicobereidheidsonderzoek bleek dat de deelnemers van het pensioenfonds meer risicoavers zijn dan het gemiddelde deelnemersbestand in Nederland;
- liever een iets lager pensioen met meer zekerheid dan het verlenen van indexatie;
- de premie is een kostendekkende premie op basis van de door DNB voorgeschreven RTS.. Tevens wordt door de sponsor een toeslag gegeven van 5% gerelateerd aan de loonsom. De zgn. premiedekkingsgraad is hierdoor hoger dan 100% en draagt bij aan (het herstel van) de dekkingsgraad.

Een verdere concretisering van de beleidsuitgangspunten is gebaseerd op de in 2016 uitgevoerde ALM-studie. In deze ALM-studie is de samenhang tussen de beleidsuitgangspunten rondom de premie, toeslag en de te voeren beleggingsstrategie getoetst. Dit heeft op hoofdlijnen geleid tot onderstaand beleid.

Beleidsdekkingsgraad (BDG)	Niveau bij uitvoering ALM studie	Premie	Toeslagverlening (basis=prijsindex)	Beleggingen
BDG Vereist Eigen Vermogen Minimum Eigen Vermogen	110,8% 114,4% 104,1%	Kostendeekkende premie op basis van DNB UFR rente, met een opslag van 5% over de pensioengevende loonsom	BDG > 110,0% < 125% Toeslagruimte wordt verdeeld: actieven: gepensioneerd en inactieven= 2:1. Eventueel resterende ruimte wordt gebruikt om de toeslag van de inactieven te verhogen. >125% actieven: gepensioneerd en inactieven= 1:1 BDG>130% hiervoor beschikbare toeslagruimte wordt aangewend voor inhaaltoeslag	Beleggingsplan 2019: Matching portefeuille 49% Return portefeuille 51% Renteafdekking 60% Valuta afdekking USD (70%), GBP en JPY (100%)

Er wordt opgemerkt dat onder het huidige Financiële Toetsingskader (FTK) het toeslagbeleid en het verlenen van inhaaltoeslagen met name ingekaderd wordt door de hoogte van de beleidsdekkingsgraad en de strategisch vereiste dekkingsgraad. Bovenstaand overzicht biedt duidelijke richtlijnen. Hierdoor loopt het fonds geen onvoorziene risico's voor wat betreft het te voeren premie- en toeslagbeleid.

Financiële risico's	Beleid
Renterisico (S1)	Het fonds dekt het grootste gedeelte van het renterisico van de verplichtingen voor 60% af.
Marktrisico (S2, S4)	Onderdeel van de investment beliefs van het pensioenfonds is het spreiden van risico's. Door deze diversificatie wordt het marktrisico verminderd.
Valutarisico (S3)	Het fonds dekt strategisch de USD voor 70% en de GBP en JPY voor 100% af. Bandbreedte afhankelijk van marktomstandigheden (70%-100%).
Kredietrisico (S5)	Het fonds belegt niet in kredietgevoelige beleggingen met een slechte rating (below investment grade).
Verzekeringstechnisch risico (S6)	Het pensioenfonds wil niet het risico dragen voor arbeidsongeschiktheid en langlevens. Deze risico's zijn derhalve verzekerd.
Liquiditeitsrisico (S7)	Het pensioenfonds belegt niet in illiquide beleggingen.
Concentratierisico (S8)	In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een buffer voor concentratierisico.
Operationeel risico (S9)	In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een buffer voor operationeel risico.
Beleggingsrisico (S10)	Conform het marktrisico wordt dit risico grotendeels tegengegaan door de goede spreiding binnen de portefeuille van het fonds.

Niet-financiële risico's	Beleid
Uitbestedingsrisico	Het fonds heeft de uitbesteding van de pensioenadministratie activiteiten uitbesteed aan AZL N.V. De vermogensbeheeractiviteiten zijn uitbesteed aan NNIP, ACTIAM, ASR en CACEIS.
Operationele risico	Het fonds beheert dit risico mede door de ISAE 3402 rapporten die het fonds van de uitvoerders ontvangt.
Compliance risico	Het fonds heeft gedetailleerde SLA's afgesproken met haar uitvoerders. Daarnaast heeft het fonds een Audit commissie en compliance officer aangesteld die toeziet op de gedragscode door het Bestuur van het fonds.
Reputatierisico	Om dit risico te beperken heeft het fonds een integriteitsbeleid vastgesteld evenals een communicatiebeleid waarin transparante communicatie naar haar belanghebbenden voorop staat.

Controle op het gevoerde beleid

Op grond van het FTK moet continu gemonitord en aan de deelnemers gecommuniceerd worden of het gevoerde beleid resulteert in de verwachte doelstellingen. Deze wettelijke verplichting komt tot uitdrukking in de zogeheten 'risicohouding'. De risicohouding van het fonds is de mate waarin het fonds, na overleg met sociale partners en het Verantwoordingsorgaan, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds. De risicohouding wordt verder onderverdeeld in een korte termijn risicohouding en een lange termijn risicohouding.

Kortetermijnrisicohouding

De korte termijn risicohouding wordt gemeten aan de hand van de vereiste dekkingsgraad met bijbehorende bandbreedtes. Indien op enig moment de daadwerkelijke vereiste dekkingsgraad zich buiten deze bandbreedtes bevindt, is dit een eerste indicatie dat het gevoerde beleid niet in lijn is met de doelstellingen van het fonds. Het fonds heeft de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld op een vereiste dekkingsgraad tussen de 111% en 119%.

Gedurende 2019 is de daadwerkelijke vereiste dekkingsgraad binnen deze bandbreedtes gebleven en heeft het fonds haar beleid niet hoeven aanpassen. Eind 2019 bedraagt de feitelijk vereiste dekkingsgraad 115,3%.

Langetermijnrisicohouding

De lange termijn risicohouding komt tot uitdrukking in de jaarlijks terugkerende haalbaarheidstoets. De belangrijkste uitkomst waarnaar in de haalbaarheidstoets gekeken wordt, is het pensioenresultaat. Het pensioenresultaat is een maatstaf voor koopkrachtbehoud. Conform de risicobereidheid van het fonds heeft het Bestuur een pensioenresultaat en ondergrenzen vanuit verschillende scenario's gedefinieerd die aansluiten op de lange termijn risicohouding van het fonds. Het pensioenresultaat en ondergrenzen zijn door het Bestuur vastgesteld en vastgelegd in de ABTN vanuit de volgende drie situaties:

- de situatie dat het fonds precies beschikt over het vereist eigen vermogen;
- de situatie dat het fonds precies beschikt over de feitelijke dekkingsgraad;
- de situatie van een slechtweerscenario van de feitelijke dekkingsgraad.

In 2015 heeft het fonds aan deze wettelijke verplichting voldaan via de aanvangshaalbaarheidstoets. Dit heeft geleid tot een pensioenresultaat van 90% vanuit de situatie dat aan de feitelijke dekkingsgraad wordt voldaan. Tevens is met behulp van de aanvangshaalbaarheidstoets getoetst dat het premiebeleid realistisch en haalbaar is. In 2018 is uit de jaarlijkse haalbaarheidstoets gebleken dat de resulterende pensioenresultaten voldoen aan de in de risicohouding vastgestelde ondergrens en maximale afwijking.

Uitgangspositie	Te kiezen ondergrens	Lange termijn risicohouding	
		NORMEN	RESULTATEN
Waarbij aan VEV wordt voldaan	Ondergrens bij verwacht pensioenresultaat op fondsniveau	90%	n.v.t.
Feitelijke financiële positie	Ondergrens bij verwacht pensioenresultaat op fondsniveau	90%	96,6%
	Maximale afwijking van pensioenresultaat op fondsniveau in slechtweerscenario	25%	22,6%

De risicohouding zal opnieuw worden getoetst met sociale partners nadat duidelijk is wat de gevolgen zijn voor de pensioenregeling van de overname van KAS BANK door CACEIS.

Integraal risicomanagement

Naast de bovenstaande benadering van het risicomanagement, is het bestuur in 2019 begonnen met de inrichting van het integraal risicomanagement. Het Bestuur is gestart met het formuleren van een daarom een heldere strategie, visie en missie op dit onderwerp dat als algemeen kader dient bij de uitvoering van haar taken op het gebied van risicomanagement. Dit kader is uitgewerkt in dit Integraal Risicomanagement beleid (IRM-beleid).

Het Bestuur hanteert een integrale risicobenadering gebaseerd op het COSO-model. Het COSO model biedt goede handvatten voor het Bestuur van het pensioenfonds ten behoeve van de risicobeheersing en dit sluit nauw aan op de toezicht aanpak van DNB.

Het integraal risicomanagement is gebaseerd op een aantal uitgangspunten:

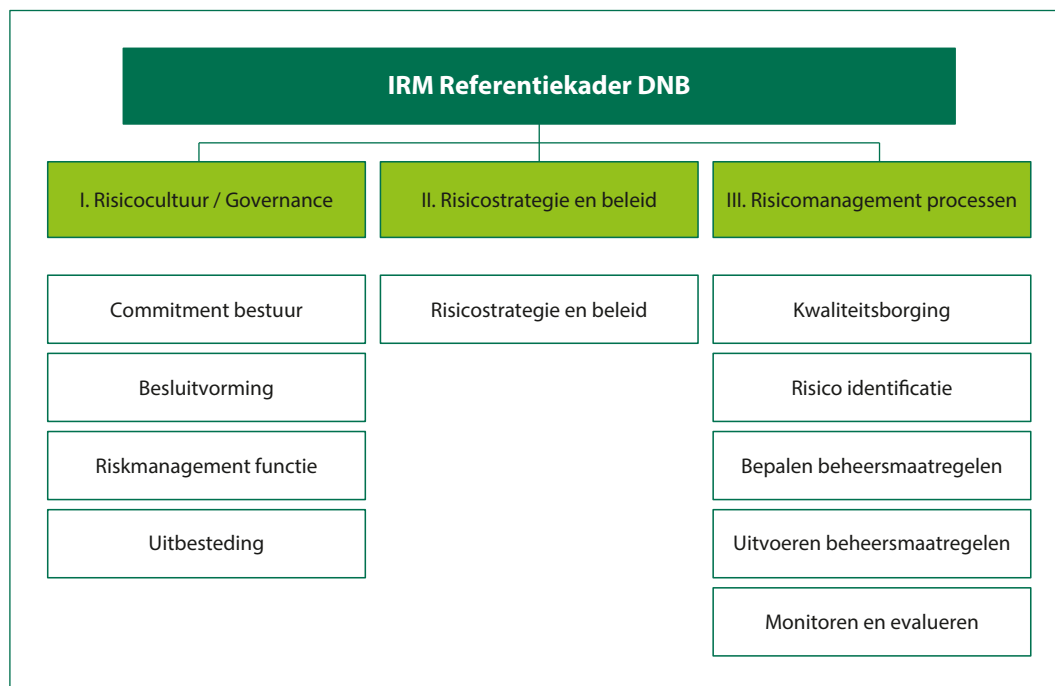
Uitgangspunt 1: Het Bestuur hanteert een integrale risicobenadering.

Uitgangspunt 2: Het Bestuur bevordert en borgt de risicocultuur binnen het pensioenfonds.

Uitgangspunt 3: Het Bestuur geeft extra aandacht aan de risicomanagementprocessen van de partijen waaraan activiteiten zijn uitbesteed.

Uitgangspunt 4: Een governance dat gebaseerd is op onafhankelijkheid is ondersteunend aan het Bestuur om de eindverantwoordelijkheid te kunnen nemen over risicomanagement.

Het integraal risicomanagement is ingedeeld naar de onderstaande referentiekaders:

Centraal binnen het IRM-beleid van het pensioenfonds staat de risicoanalyse. De risicoanalyse heeft als doel om inzicht te krijgen in de risico's, de onderlinge samenhang, de risicobereidheid per risico te herijken en de risicostrategie te bepalen.

Het bestuur heeft met betrekking tot de risico's een risicobereidheid geformuleerd. De risicobereidheid is de mate van risico die het pensioenfonds bereid is te nemen voor het verwezenlijken van bovenstaande strategie, missie en visie. De risicobereidheid is gedefinieerd voor zowel financiële als niet-financiële risico's en is gebaseerd op de volgende uitgangspunten op het gebied van financiële risico's, reputatie, compliance en operationele risico's:

- Financiële risico's: gematigd
- Reputatie: zeer beperkt
- Compliance: zeer beperkt
- Operationele risico's: laag

Het bestuur onderscheid de volgende risicocategorieën:

Financieel	Reputatie	Operationeel	Compliance
Matching- en renterisico	Omgevings- en strategische risico's	Operationele risico's	Compliance
Marktrisico	Uitbestedingsrisico's	IT risico's	
Kredietrisico	Integriteit en bestuurlijke risico's		
Verzekeringstechnische risico's			

Jaarlijks worden de risico's geanalyseerd en gewogen op kans en impact voor het fonds. Daarnaast worden de beheersmaatregelen vastgelegd.

Over de risico analyse wordt in het bestuur gerapporteerd.

Impact COVID-19 / Corona virus

Zoals in het voorwoord reeds is aangegeven heeft het COVID-19 / Corona virus impact op het fonds. Het bestuur volgt de ontwikkelingen rond het virus nauwlettend en heeft diverse maatregelen getroffen om de continuïteit van de werkzaamheden van het fonds te borgen. Het bestuur heeft een crisisteam ingericht dat wekelijks bijeenkomt om de ontwikkelingen te bespreken en daar waar nodig maatregelen te nemen. Bronnen van informatie zijn onder meer de publicaties hierover van de Overheid, adviezen van specialisten (zoals het RIVM), informatie vanuit de sponsor (CACEIS) en samenwerkende partners.

Vanwege de expertise maakt het pensioenfonds zoveel mogelijk gebruik van het Business continuity plan van de sponsor. Dit plan voorziet in de continuïteit van de bereikbaarheid en de IT-voorzieningen van het fonds. Dit plan wordt als toereikend ervaren. Ook bij de uitbestedingspartijen is opgevraagd op welke wijze zij de continuïteit van de werkzaamheden kunnen waarborgen. De uitbestedingspartijen hebben de noodzakelijke maatregelen getroffen om de continuïteit van de bedrijfsprocessen te waarborgen.

Daarnaast heeft het bestuur een risk self assessment gemaakt met betrekking tot de pandemie. Aan de hand van de risicothema's kapitaalmanagement, besturing, operationeel /IT en Compliance is een inschatting gemaakt van de risico's en zijn, daar waar mogelijk, (extra) beheersmaatregelen geformuleerd. De financiële positie van het fonds heeft de continue aandacht van het bestuur. Het bestuur spant zich in voor het maximale wat mogelijk is; de situatie wordt zeer nauwkeurig gevolgd en voor zover maatregelen mogelijk zijn worden deze direct genomen. Vastgesteld is dat de speelruimte gering is gelet op de uitzonderlijke situatie. Binnen het bestuur is het restrisico besproken. Er is geconstateerd dat er geen aanvullende mitigerende maatregelen nodig zijn. Wel heeft het bestuur besloten om conform het strategisch beleggingsplan de portefeuille te herbalanceren.

Vanzelfsprekend maakt het sponsorrisico eveneens onderdeel uit van deze risico analyse. Gegeven de aard van de werkzaamheden van de sponsor wordt het sponsorrisico op zeer beperkt ingeschat. Bovendien is de premie 2020 reeds gestort.

De impact van COVID-19 is op dit moment onzeker waardoor deze op de lange termijn niet betrouwbaar kan worden ingeschat door het bestuur. Het bestuur is van mening dat de gevolgen van COVID-19 enig materieel negatief effect zal hebben op de financiële positie van het fonds, maar verwacht geen impact op de werkzaamheden van het fonds. Tevens worden er geen negatieve gevolgen voor de continuïteit van het fonds verwacht.

Vooruitblik 2020

Na ruim 2,5 maand van "Intelligent LockDown" vanwege de COVID-19/Corona crisis worden de maatregelen geleidelijk versoepeld. De economische gevolgen van deze crisis hebben ook impact op het pensioenfonds.

Hoewel de lange termijn effecten van deze crisis op dit moment nog niet goed zijn te overzien, is wel te verwachten dat de wereld van voor de crisis niet snel meer zal terugkeren. Een vooruitblik is op dit moment dan ook lastig. Wel is duidelijk dat de lagere aandelenkoersen en de naar verwachting blijvend lage rente een negatieve impact hebben de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Vanuit het bestuur is een crisisteam ingericht om zo snel en efficiënt te kunnen schakelen tijdens de crisis. Aan de hand van een risico analyse worden de korte termijn risico's en de lange termijn risico's gemonitord en waar mogelijk beheerst.

Op 31 december 2019 bedroeg de dekkingsgraad 114,1%. Per 31 mei 2020 is de dekkingsgraad gedaald tot 106,1%.

Deze dekkingsgraad is hoger dan het minimaal vereist eigen vermogen van 104,1%.

Vanuit de sponsor is de volledige premie 2020 volgens afspraak betaald. Ondanks de onzekerheden van COVID-19 is het bestuur van mening dat de continuïteit van de organisatie voldoende is gewaarborgd.

Een andere ontwikkeling voor het pensioenfonds is dat door het afnemen van het aantal medewerkers bij KAS BANK er steeds minder actieve deelnemers zijn. Hierdoor wordt de invloed van de premie op het herstelvermogen van het fonds steeds geringer. De verwachting is dat in 2020 deze trend zich zal voortzetten.

CACEIS, onderdeel van het Crédit Agricole, heeft op 30 september 2019 haar bod op KAS BANK N.V. gestand gedaan. CACEIS heeft toegezegd de bestaande contractafspraken te respecteren. Dit betekent dat de huidige arbeidscontracten van kracht blijven en dat de pensioenafspraken zoals die in de uitvoeringsovereenkomst tussen KAS BANK en het pensioenfonds zijn afgesproken, tot nader orde ook niet veranderen. Het bestuur houdt alle ontwikkelingen nauwlettend in de gaten.

Andere zaken die in 2020 voor het fonds spelen zijn:

- de definitieve implementatie van IORP-2;
- de gevolgen voor het fonds van de vernieuwing van het pensioenstelsel;
- het herstelplan;
- beheersing van de kosten;
- de bepaling van de risicohouding van het fonds;
- herijking missie-visie-strategie en strategische doelstellingen.

Vanzelfsprekend blijft het bestuur attent op ontwikkelingen en zal indien nodig hier binnen haar mogelijkheden op gepaste wijze op reageren.

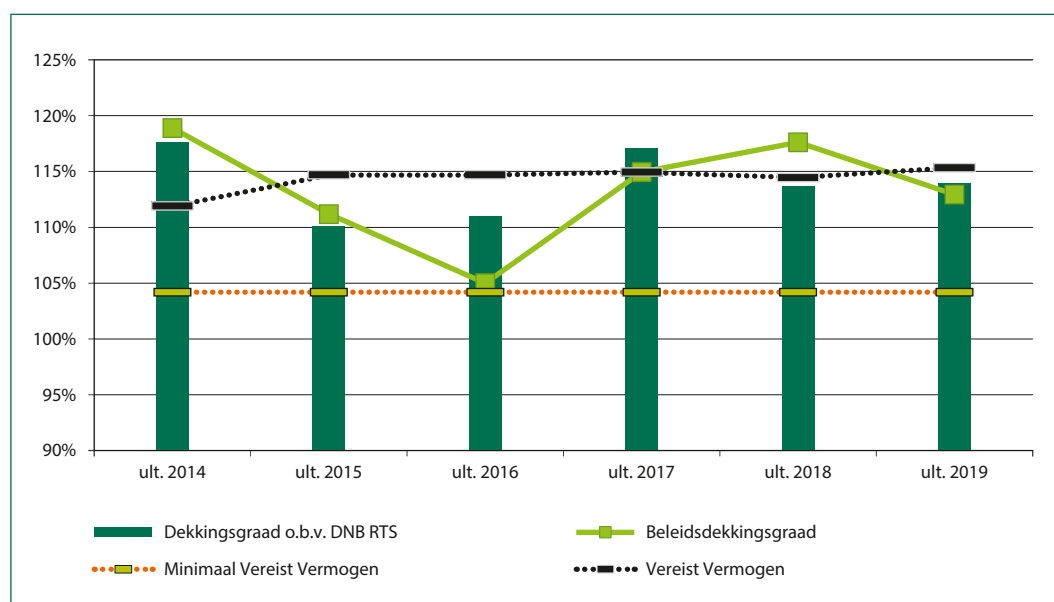
Alles overziend verwacht het bestuur van het pensioenfonds dat 2020 een historisch jaar en impactvol jaar zal worden.

Actuariële paragraaf

Financiële positie

De dekkingsgraad wordt gedefinieerd als de waarde van de beleggingen gedeeld door de totale technische voorzieningen (hierna: TV). Per 31 december 2019 bedroeg de dekkingsgraad op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur (hierna: dekkingsgraad) 114,1%. De definitie van dekkingsgraad is onder het nieuwe FTK (met ingang van 2015) uniform bepaald, waarvoorheen de meeste pensioenfondsen van een “dekkingsgraad eigen rekening” uitgingen. De beleidsdekkingsgraad (twaalfmaands gemiddelde dekkingsgraad) bedroeg per 31 december 2019 113,0%.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het verloop over de afgelopen jaren van de dekkingsgraden en het (Minimaal) Vereist Vermogen. Vanaf boekjaar 2014 is ook de beleidsdekkingsgraad weergegeven.

De dekkingsgraad van het pensioenfonds steeg van 113,6% per 31 december 2018 naar 114,1% per 31 december 2019. De beleidsdekkingsgraad bedraagt ultimo 2019 113,0%. Getoetst aan de beleidsdekkingsgraad, was het op basis van het FTK gedefinieerde Minimaal Vereist Vermogen (104,1%) voor nominale pensioenaanspraken hiermee per 31 december 2019 aanwezig. Het Vereist Vermogen (115,3%) (ook wel “vereiste dekkingsgraad”) was per 31 december 2019 hiermee niet aanwezig.

Voor het oordeel over de vermogenspositie en de toereikendheid van de technische voorzieningen wordt verwezen naar het oordeel van de certificerende actuaire in de actuariële verklaring.

Resultaat

Het resultaat van het pensioenfonds toonde in 2019 een positief saldo van 8.409, volgend op een negatief resultaat over 2018 van 7.808. Het resultaat op beleggingen, inclusief wijziging rentetermijnstructuur (hierna: RTS), is doorgaans de meest significante (en volatiele) post in de bepaling van het jaarresultaat. In 2019 bedraagt dit beleggingsresultaat 8.607. De winst op aandelen veroorzaakte een positief resultaat op beleggingen. Als gevolg van de gedaalde rente voor waardering van de technische voorzieningen steeg de waarde van de technische voorzieningen, wat het beleggingsresultaat negatief beïnvloedde.

De toeslagverlening van de aanspraken van de actieve deelnemers bedroeg per 1 juli 2019 1,72%. De toeslagverlening aan de inactieven bedroeg per 1 juli 2019 0,89%.

In onderstaand overzicht is de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten opgenomen:

	2019	2018
Actuariële analyse van het saldo		
Premies en koopsommen	1.743	1.817
Beleggingsresultaat (inclusief wijziging RTS)	8.607	-13.547
Toeslagverlening	-3.108	-1.670
Sterfte	335	911
Arbeidsongeschiktheid	86	18
Kosten	0	0
Mutaties / diversen	109	-40
Aanpassing sterftegrondslagen	637	4.703
Totaal saldo van baten en lasten	8.409	-7.808

Resultaten financiële opzet

De feitelijk door de werkgever af te dragen premie (feitelijke premie) over 2019 was hoger dan de kostendekkende premie (inclusief solvabiliteitsopslag). De feitelijke premie is gebaseerd op het beleidskader van het fonds.

Technische voorzieningen

De totale technische voorzieningen (TV) zijn per 31 december als volgt vastgesteld (x€ 1.000):

	2019	2018
Technische voorzieningen voor risico van het pensioenfonds (exclusief excassokosten)	324.309	275.494
Voorziening excassokosten	9.766	8.290
Totale technische voorzieningen voor risico van het pensioenfonds	334.075	283.784
Technische voorzieningen voor risico van de herverzekeraar	1.210	855
Totale technische voorzieningen (TV)	335.285	284.639

De TV per 31 december 2019 zijn gewaardeerd op basis van de RTS die door DNB per deze datum is gepubliceerd.

De TV zijn vastgesteld als contante waarde van de opgebouwde aanspraken. Voor (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers is de vaststelling gebaseerd op de in uitzicht gestelde pensioenaanspraken.

In de TV is tevens begrepen de TV voor toekomstige uitkeringen voor niet opgevraagde pensioenen, zijnde 308. Het bedrag aan niet gedane uitkeringen in verband met niet opgevraagde pensioenen tot ultimo 2019 bedraagt 157 waarvan 153 betrekking heeft op één nabestaande die sinds 2009 onvindbaar is. Voor de niet gedane uitkeringen wordt een voorziening getroffen als er sprake is van een significante impact. Dit wordt jaarlijks gemonitord. Het bestuur heeft beoordeeld dat er per 31 december 2019 geen sprake is van een significante impact.

Vastgesteld te Amsterdam, 22 juni 2020

Bestuur Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK:

Pieter van der Wal, voorzitter

Jan Voskuilen, vice-voorzitter

Pol de Jaeger, secretaris

Larissa Gabriëlse

Otto Hulst

Visitatiecommissie

Verslag van de Visitatiecommissie

De wettelijke taakopdracht voor de visitatiecommissie is toezicht houden op het bestuursbeleid en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Daarnaast ziet de visitatiecommissie ten minste toe op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De Code Pensioenfondsen vraagt het intern toezicht daarnaast zijn taak zo te vervullen dat het toezicht bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren en aan beheerste en integere bedrijfsvoering door het pensioenfonds.

De visitatiecommissie richt zich uitsluitend op de ten tijde van de visitatie bestaande organisatie, procedures, processen, besluitvorming en de wijze van totstandkoming van de huidige situatie, maar doet geen uitspraak over het verleden of een bepaalde periode, indien deze niet relevant zijn voor de huidige situatie. De visitatiecommissie betreft de Code Pensioenfondsen en de code van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioenfondsen (VITP-code) bij haar taak en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en de werkgever en in het jaarverslag.

De visitatiecommissie bestond voor de visitatie over het jaar 2019 uit:

- Piet Molenaar RBA (aangewezen als voorzitter)
- Lucie Duynstee, bestuurder en toezichthouder bij diverse pensioenfondsen
- Mechteld Hendriks, pensioenjurist en adviseur en toezichthouder pensioenfondsen

Algemene conclusie en aanbevelingen

De visitatiecommissie heeft met genoegzaam geconstateerd dat er wederom sprake is van een goed functionerend bestuur met veel ervaring en professionaliteit.

Het bestuur is in control en blijft voortgang maken met verdere professionalisering van het aansturen van het fonds en de beheersing van processen. Het beleid is verantwoord en de belangen van alle stakeholders worden op een evenwichtige wijze bij besluiten en de uitvoering daarvan betrokken.

Hieronder volgt een overzicht van de onderwerpen die wij op onze normen hebben getoetst, met een conclusie en belangrijkste aanbevelingen.

Functioneren governance

Concluderend stellen wij vast dat het bestuursmodel passend is en functioneert. Het bestuur en verantwoordingsorgaan streven naar een constructieve en open samenwerking. Er is periodiek overleg tussen het bestuur en het VO. Wel is het van belang om meer aandacht te besteden aan het expliciet vastleggen van de afspraken met het verantwoordingsorgaan en het nauwkeurig monitoren. Het bestuur heeft veel aandacht besteed aan de inrichting van de sleutelfuncties uit hoofde van de IORP II-wetgeving. Hierover is intensief contact geweest met DNB. De visitatiecommissie neemt waar dat de inrichting tijdig bekend is en daarmee tijdig kan worden ingediend bij DNB.

Functioneren bestuur

Het bestuur functioneert naar behoren en is samengesteld uit betrokken en gemotiveerde professionals. De visitatiecommissie neemt waar dat het bestuur extra bestuursondersteuning heeft ingeschakeld en signaleert dat dit bijdraagt aan de professionalisering van het fonds.

Er is sprake van evenwichtige belangenafweging, maar dit komt niet altijd tot uitdrukking in de verslaglegging. De visitatiecommissie adviseert om evenwichtige belangenafweging onderdeel uit te laten maken van de voorlegger en de evenwichtige belangenafweging daarnaast expliciet te laten terugkomen in de verslagen van de bestuursvergaderingen.

In het kader van de Corona-crisis constateert de visitatiecommissie dat het bestuur aandacht besteedt aan de juiste onderwerpen. Tijdens de Corona-crisis heeft het bestuur geconstateerd dat er nadere regels nodig waren om besluitvorming in noodsituaties mogelijk te maken. De visitatiecommissie heeft hierover gesproken met het bestuur en geadviseerd.

Beleid en verantwoordingscyclus

Het beleid op de verschillende deelgebieden is afgeleid uit de missie, visie en strategische doelstellingen. De missie, visie en strategie worden in 2020 door het bestuur getoetst en de doelstellingen gaan worden aangescherpt. Het fonds heeft tijdens de strategiedagen aandacht aan de ontwikkelingen voor het pensioenfonds en de pensioenregelingen die worden uitgevoerd, voor de overname door CACEIS besteed. Daarnaast besteedt het pensioenfonds aandacht aan de toekomstbestendigheid van het fonds besproken.

Beleggingsbeleid

Het beleggingsbeleid is goed onderbouwd en passend bij de doelstelling en ambitie van het fonds. In het licht van de geplande ALM in 2020 en het ongewijzigde pensioen-, premie- en indexatiebeleid is het logisch voor het beleggingsplan 2020 uit te gaan van dezelfde veronderstelling als het jaar ervoor. Echter, gezien de ontwikkelingen op financiële markten tot de zomer van 2019 was het ook logisch geweest als het fonds eerder een analyse had gemaakt, of in ieder geval had besproken, van de risico's voor de korte termijn en of het strategisch beleggingsbeleid voor de langere termijn nog wel valide is.

De uitbesteding van het vermogensbeheer vindt op beheerste wijze plaats. Echter, bij de selectie van nieuwe managers moeten duidelijke criteria, wegingen en procesbeschrijvingen worden gevolgd en vastgelegd.

Beheerste en integere bedrijfsvoering

Het bestuur bewaakt de bedrijfsvoering van het fonds. Uitbestedingspartijen worden periodiek geëvalueerd. Aanbeveling is om bij evaluatie alle elementen uit het uitbestedingsbeleid mee te nemen en niet alleen het functioneren van de uitbestedingspartij te bespreken.

De visitatiecommissie is verheugd te signaleren dat er een systematiek is opgesteld voor periodieke herziening van de fondsdocumenten.

Risicomanagement

Het risicomanagement binnen het fonds is ook dit jaar verder ontwikkeld. Wel is het nog nodig dat ontwikkeling zich in 2020 voortzet en de organisatorische opzet van het fonds moet nog meer gestructureerd en geformaliseerd worden. Het bestuur heeft alle potentie in zich om te komen tot een meer volwassen vorm van risicomanagement.

De inrichting van de sleutelfunctiehouders en de sleutelfunctie vervullers is nagenoeg gereed. De exacte taakverdeling tussen de eerste lijn (primaire managementactiviteiten) en de tweede lijn (controle risicomanagement en compliance) is nog niet helemaal rond.

Evenwichtige belangenafweging

De visitatiecommissie heeft vastgesteld dat het bestuur de belangen van de verschillende stakeholders goed heeft afgewogen.

Tenslotte

De visitatie over 2019 is weer in goede samenwerking en alle openheid met het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de bestuursondersteuning verlopen. De visitatiecommissie is daarvoor zeer erkentelijk. Het toont tevens dat het pensioenfonds een professionele organisatie is.

Reactie Bestuur op het verslag van de Visitatiecommissie

Wij verwelkomen mevrouw Mechteld Hendriks als opvolgster van de heer Adriaan Heuzinkveld die vorig jaar wegens het bereiken van de maximale zittingstermijn terugtrad.

Het bestuur dankt de visitatiecommissie voor haar werkzaamheden en de gesprekken die het met de Commissie mocht voeren. Wij waarderen de klankbordfunctie die de Commissie voor het bestuur heeft.

Door de Coronacrisis zijn de besprekingen van bestuur en visitatiecommissie grotendeels via telefonische vergaderingen gevoerd. Hoewel dit de dynamiek verminderd, zijn de besprekingen er inhoudelijk niet minder om geweest.

De aanbevelingen van de visitatiecommissie wijzen het bestuur op aanvullende mogelijkheden voor verdere professionalisering. Het bestuur neemt de aanbevelingen over.

Verantwoordingsorgaan

Verslag Verantwoordingsorgaan over het jaar 2019

Inleiding

Het Verantwoordingsorgaan (VO) maakt met dit verslag gebruik van haar bevoegdheid om een oordeel uit te spreken over het beleid van het bestuur, de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en de keuzes van het bestuur betreffende de toekomst van het fonds.

Bij het oordeel vormen heeft het VO gekeken naar het handelen van het bestuur, rekening houdend met de negen thema's uit de Code Pensioenfondsen.

1. Vertrouwen waarmaken
2. Verantwoordelijkheid nemen
3. Integer handelen
4. Kwaliteit nastreven
5. Zorgvuldig benoemen
6. Gepast belonen
7. Toezicht houden en inspraak waarborgen
8. Transparantie bevorderen
9. Toekomst

Het VO oordeelt positief over de uitvoering van het beleid door het bestuur in 2019. Voordat we specifiek ingaan op alle thema's, vinden we het van belang een overzicht te geven van de onderwerpen die afgelopen jaar belangrijk zijn geweest in de vergaderingen met het bestuur:

- Toekomst, overname van de sponsor door CACEIS en eventuele impact op het fonds
- Kwaliteit van ondersteuning en documentatie beslissingen
- IORP II

Het VO komt op reguliere basis bij elkaar voor overleg, als VO, maar ook samen met het bestuur van het Pensioenfonds. Daarnaast heeft het VO jaarlijks een gesprek met de Visitatiecommissie.

In 2019 is met de komst van Arjan Tol en Soroosh Nassiri Nezhad het VO weer op volle sterkte. Aan de hand van de competentiematrix heeft het VO een zelf evaluatie uitgevoerd en heeft geconcludeerd dat er als team voldoende kennis en vaardigheden zijn om zorg te dragen voor haar opdracht. Wij zullen in 2020 extra aandacht geven aan specifieke VO opleidingen om het kennisniveau op peil te houden en daar waar nodig te actualiseren.

Vertrouwen waarmaken

In de gezamenlijke vergaderingen heeft het bestuur verslag gedaan over de uitvoering van het beleid en de gemaakte keuzes onderbouwd. Belangrijke onderwerpen zoals de rapportagenormen volgens de nieuwe code pensioenfondsen, de jaarlijkse kostenbegroting, de vaststelling van de premie, de franchise zijn goed onderbouwd gecommuniceerd met het VO.

Door verstrekking van rapportages en toelichting in de gezamenlijke vergadering heeft het bestuur verslag gedaan over belangrijke onderwerpen zoals de performance van de beleggingsportefeuille, risk monitoring en dekkingsgraad.

Op basis van deze informatie heeft het VO een goed beeld gekregen van wijze waarop het bestuur haar taak heeft uitgevoerd en het vertrouwen heeft waargemaakt.

Verantwoordelijkheid nemen

Het bestuur heeft de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling aanvaard. De aanvaarding heeft mede plaatsgevonden op basis van de haalbaarheidstoets. Deze toets geeft een beeld in hoeverre de pensioenen in de toekomst, de komende 60 jaar, betaalbaar blijven. Uit de haalbaarheidstoets blijkt dat de pensioenen binnen vooraf vastgestelde marges blijven. Het VO heeft ingestemd met de uitkomsten van de haalbaarheidstoets die is gebaseerd op de lange termijn risicohouding (bereidheid). De lange termijn risicohouding is een aantal jaren geleden door het bestuur in overleg met sociale partners en het VO vastgesteld. Gelet op het tijdsverloop zal in 2020 onderzocht worden in hoeverre actualisering van de risicohouding noodzakelijk is.

Het VO heeft, op basis van de overlegde documentatie vastgesteld dat een kostendekkende premie, conform afspraken, vastgelegd in de ABTN, in rekening is gebracht en betaald.

In 2019 heeft indexering van de pensioenen plaatsgevonden. De indexatie voor actieven bedroeg 1,72% en voor in-actieven 0,89% en is conform het beleid. Het indexeringsbeleid waaronder het verschil in indexatie tussen actieven en in-actieven is ook in 2019 uitgebreid met het bestuur besproken. Op verzoek van het VO heeft het bestuur vastgelegd hoe het verschil in indexering tussen actieven en in-actieven is ontstaan en onder welke omstandigheden de percentages in de toekomst weer naar elkaar toe zouden kunnen bewegen.

Op basis van de verstrekte documentatie is het VO van oordeel dat het bestuur voldoende aandacht heeft voor de evenwichtige belangen bij de uitvoering van de regeling.

Integer handelen

Het bestuur bevordert een cultuur van integriteit en compliance.

Het VO heeft geconstateerd dat met de verschillende beleidsdocumenten, zoals de gedragscode, klokkenluidersregeling en incidentenregeling en de actieve naleving door jaarlijkse nalevingsverklaring te laten ondertekenen door alle betrokkenen, het bestuur een cultuur van integriteit en compliance bevordert.

Naast de juiste inrichting van diverse functies binnen de organen van het fonds om belangenverstremelingen te voorkomen, zoals bijvoorbeeld de inrichting van de sleutelhouderfunctie, is ook het onderwerp belangenverstremeling regelmatig onderwerp van gesprek in het bestuur en tussen het bestuur en het VO. Gezien het actieve dienstverband bij de sponsor van de betrokkenen bij het pensioenfonds is het belangrijk aandacht te hebben voor een juiste invulling van de functies en uitvoering van de juiste rol. Het VO is van mening dat het bestuur actief aandacht aan dit onderwerp heeft besteed en we elkaar daarbij scherp houden. Hierdoor wordt belangenverstremeling voorkomen en is er sprake van een goede cultuur op het gebied van integriteit en compliance.

Kwaliteit nastreven

Het bestuur bestaat uit gekwalificeerde leden die allen een eigen expertise inbrengen op de verschillende aandachtsgebieden die nodig zijn voor het op deskundige wijze besturen van een Pensioenfonds. Zowel het bestuur als VO evalueren jaarlijks hun eigen functioneren. Aan de hand van deze evaluaties worden aandachtspunten gedefinieerd die geagendeerd worden ter opvolging.

De ontwikkelingen binnen de Pensioenwereld worden o.a. gevolgd middels bijeenkomsten.

Voor de beleggingen is een fiduciair adviseur benoemd om de Beleggingscommissie te ondersteunen voor het uitvoeren van het beleggingsbeleid. Ook voor het implementeren van de nieuwe vereisten inzake de IORP II zijn specialisten benoemd, teneinde kwaliteit op alle vereiste vakgebieden in te regelen.

Door de extra (administratieve) ondersteuning kan het bestuur meer aandacht aan de bestuurlijke onderwerpen geven. Dit komt de kwaliteit van het besturen van het pensioenfonds ten goede.

Het VO oordeelt positief over het (kennis)niveau van het bestuur.

Zorgvuldig benoemen

De bestuursamenstelling is het afgelopen jaar onveranderd gebleven. Bij de andere organen van het Pensioenfonds, zoals de Visitatiecommissie, zijn er wel vacatures ontstaan en ingevuld. Voor de ontstane vacature bij de Visitatiecommissie, heeft het bestuur op voordracht van het VO, mevrouw Hendriks benoemd als opvolger van de heer Heuzinkveld.

Bij het VO zijn twee nieuwe leden, de heren Tol en Nassiri Nezhad, benoemd die qua kennis en aandachtgebied goed aansluiten bij de expertise van de overige leden.

Uit hoofde van IORP II richtlijn heeft het bestuur veel aandacht besteed aan de selectie en voorgenomen benoeming van sleutelfunctiehouders Actuarieel en Risicobeheer en een sleutelfunctiehouder Interne audit. Het bestuur heeft over dit proces duidelijk gecommuniceerd met de diverse betrokkenen en is in goed overleg met DNB gekomen tot een voorgenomen invulling van deze functies.

Het VO is van oordeel dat bij de selectie en benoeming van de kandidaten, de procedure op adequate wijze is gevolgd. De invulling van de vacatures heeft binnen de gestelde eisen van deskundigheid, vaardigheid en diversiteit plaats gevonden.

Gepast belonen

De bestuurders of deelnemers in andere organen die een actief dienstverband hebben bij KAS BANK worden niet apart beloont voor de activiteiten die zij voor het pensioenfonds uitvoeren. De bestuurders en deelnemers in andere organen die niet in actieve dienst zijn, krijgen een beloning conform het vastgelegde en goedgekeurde beloningsbeleid. In het kader van de invoering van IORP II zal het beloningsbeleid voor de uitbestede diensten in dit kader aangepast worden en in 2020 ter advisering aangeboden worden aan het VO.

Het VO is mening dat het bestuur een verantwoord en beheerst beloningsbeleid voert, gericht op kwaliteit, continuïteit en consistentie.

Toezicht houden en inspraak waarborgen

Conform § 2.4 Code Pensioenfonds heeft het bestuur verantwoording afgelegd over de beleidskeuzes en de mate van realisatie hiervan.

Het VO waardeert de open communicatie van het bestuur. Het bestuur stelt fondsdocumenten consistent beschikbaar en de bestuursleden geven mondelinge toelichting bij de beleidsdocumenten.

De kwaliteit van en tijdigheid van de aanlevering van de vergaderstukken verdient echter aandacht. Door met zorg samengestelde vergaderstukken tijdig aan te leveren, tilt men de vergaderingen met het VO naar een hoger niveau, waardoor het bewaken en opvolgen van actiepunten consistent en helder zal worden.

Het afgelopen jaar zijn er stappen gezet in de kwaliteit van de stukken en het gebruik van de voorleggers bij deze stukken. De toegankelijkheid van documentatie voor de inactieve leden van het VO is in 2019 naar tevredenheid opgelost.

Jaarlijks wordt overleg gevoerd met de Visitatiecommissie en dit overleg heeft bijgedragen aan het beeld dat het VO heeft ten aanzien van het functioneren van het bestuur.

Op basis van het bovenstaande concludeert het VO dat het bestuur toezicht en inspraak waarborgt, maar dat de kwaliteit en tijdigheid van de vergaderstukken aandacht behoeven.

Transparantie bevorderen

Het bestuur streeft openheid na, legt verantwoording af over het gevoerde beleid en communiceert over de missie, visie en strategie.

Het VO heeft geconstateerd dat het bestuur de verschillende middelen zoals het bestuursverslag, de ABTN, website van het pensioenfonds en de PF-updates gebruikt om aan haar informatieverplichting te voldoen en gebruikt deze middelen efficiënt om verantwoording af te leggen over het gevoerde beleid.

We willen het bestuur een compliment geven voor het actief gebruiken van de website voor nieuwsberichten, zoals de berichtgeving over de impact van de integratie van KASBANK naar CACEIS op het pensioenfonds, het pensioenfonds in herstel en de uitnodiging en aanpak van de jaarvergadering. Echter de tijdigheid van de meldingen betreffende de dekkingsgraad en de frequentie van de PF-update, in 2019 is de PF-update tweemaal verschenen, is een punt van aandacht.

Net als vorig jaar willen wij het bestuur adviseren om voldoende aandacht te geven aan het tijdig en actief met haar stakeholders te communiceren via de digitale mogelijkheden van de website en optimaal gebruik te maken van de mailingen. Ook zouden wij graag zien dat de effectiviteit van de verschillende communicatiemiddelen wordt gemeten.

Toekomst

Mede door de overname van KAS BANK door CACEIS in 2019 zijn de onderzoeken met het oog op de toekomst op een lager pitje komen te staan. De gemaakte pensioenafspraken in de arbeids- en uitvoeringsovereenkomst zijn door CACEIS gerespecteerd en zullen ook in 2020 gecontinueerd worden. Vooralsnog kan het bestuur op dit moment geen concrete toekomstplannen uitwerken, totdat van de (nieuwe) werkgever vernomen wordt welke regelingen er voor de deelnemers zullen komen.

De scenario's voor een verandering in het Pensioenstelsel worden door het bestuur gevolgd. Door het uitstel van het Pensioenakkoord kunnen hier nog geen verdere acties op genomen worden.

In 2019 is er ruimte geweest voor indexatie van de pensioenen door een hiervoor toereikende dekkingsgraad. Om de financiële continuïteit ook in de toekomst te waarborgen wordt de Beleggingscommissie ook ondersteund door een fiduciair adviseur. Om beter aan te sluiten bij de doelstellingen betreffende het maatschappelijk verantwoord beleggen is de matchingportefeuille in 2019 uitbesteed aan ACTIAM.

Terugblik en verwachting

Het VO kijkt positief terug op het functioneren van het bestuur en willen het bestuur bedanken voor de goede samenwerking in 2019.

Gezien alle ontwikkelingen in de pensioensector en de overname van de sponsor verwachten wij dat de toekomst van het pensioenfonds en de regeling een prominente plek op de agenda van het bestuur zal hebben in 2020.

Wij gaan er vanuit dat ook komend jaar de prettige samenwerking met het bestuur gecontinueerd zal worden.

Verantwoordingsorgaan van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK:

Jeannet Bijker
Erik Bobeldijk
Barbara Kampman
Nico van Leeuwen
Soroosh Nassiri Nezaad
Arjan Tol

Reactie Bestuur op het verslag van het Verantwoordingsorgaan

Het bestuur bedankt het Verantwoordingsorgaan voor de prettige, professionele en open samenwerking. Bestuur en Verantwoordingsorgaan hebben in 2019 de onderlinge samenwerking geëvalueerd. Dit heeft het onderlinge begrip en vertrouwen in de wijze waarop bestuur en Verantwoordingsorgaan hun verschillende rollen vervullen verder versterkt.

Het bestuur onderschrijft het verslag van het Verantwoordingsorgaan van harte. Voor de komende periode staat het pensioenfonds voor de nodige uitdagingen. Het bestuur ziet het Verantwoordingsorgaan hier behalve in de toezichtfunctie ook als sparringpartner.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na bestemming saldo van baten en lasten; in duizenden euro)

Activa	2019	2018
Beleggingen voor risico pensioenfondsen [1]		
Vastgoedbeleggingen	7.475	0
Aandelen	108.239	94.957
Vastrentende waarden	251.486	216.855
Derivaten	26.117	10.914
	393.317	322.726
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen [2]	1.210	855
Vorderingen en overlopende activa [3]	149	350
Liquide middelen [4]	14.688	14.067
Totaal activa	409.364	337.998

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2019	2018
Stichtingskapitaal en reserves [5]	47.241	38.832
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [6]	334.075	283.784
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen [7]	1.210	855
	335.285	284.639
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]		
Derivaten	184	3.125
Kortlopende schulden en overlopende passiva [8]	26.654	11.402
Totaal passiva	409.364	337.998

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2019	2018
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen [9]		
Directe beleggingsopbrengsten	3.242	1.581
Indirecte beleggingsopbrengsten	56.566	-2.074
Directe kosten van vermogensbeheer	-825	-430
	58.983	-923
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [10]	6.209	6.587
Saldo van overdrachten van rechten [11]	-446	-424
Pensioenuitkeringen [12]	-5.494	-5.484
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen [13]		
Pensioenopbouw	-3.885	-4.028
Toeslagverlening	-3.108	-1.670
Rentetoevoeging	668	719
Onttrekkingen pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	5.684	5.626
Wijziging marktrente	-51.044	-13.559
Resultaat op kanssystemen	335	911
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	510	440
Wijzigingen actuariële grondslagen	637	4.703
Overige wijzigingen	-88	-125
	-50.291	-6.983
Herverzekering [14]	-82	-185
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [15]	-482	-404
Overige baten en lasten [16]	12	8
Saldo van baten en lasten	8.409	-7.808

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Bestemming van het saldo

Algemene reserve

	2019	2018
	8.409	-7.808

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2019	2018
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	6.381	6.358
Uitkeringen uit herverzekering	114	93
Overgenomen pensioenverplichtingen	13	27
Overige	0	8
	6.508	6.486
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-5.494	-5.482
Overgedragen pensioenverplichtingen	-459	-451
Premies herverzekering	-225	7
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-433	-486
	-6.611	-6.412
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	3.148	1.584
Verkopen en aflossingen beleggingen	176.771	142.941
Cash collateral	23.207	0
	203.126	144.525
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-201.522	-137.124
Directe kosten van vermogensbeheer	-695	-395
Betaald collateral	0	-2.237
	-202.217	-139.756
Mutatie liquide middelen	806	4.843
Saldo liquide middelen 1 januari	13.882	9.039
Saldo liquide middelen 31 december	14.688	13.882
Saldo liquide middelen 31 december	14.688	14.067
Uitgegeven/verstrekst collateral	0 ¹⁾	-185 ¹⁾
	14.688	13.882

1) Opgenomen onder de kortlopende schulden.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK, statutair gevestigd te Amsterdam (hierna: het pensioenfonds) is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van KAS BANK N.V.

Overeenstemmingverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW, met uitzondering van artikel 390 en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ610).

Algemene grondslagen

Continuïteit

Het bestuur schat in dat het pensioenfonds de middelen heeft om het pensioenfonds in de nabije toekomst voort te zetten. Het bestuur is niet op de hoogte van materiële onzekerheden die aanleiding zouden kunnen geven tot twijfel over de continuïteit van het pensioenfonds. De jaarrekening is daarom gebaseerd op de aanname dat het pensioenfonds haar activiteiten zal voortzetten.

Implicaties van COVID-19 op het pensioenfonds

Hoewel, zoals hierboven beschreven, de onzekerheden in verband met de COVID-19-uitbraak groot zijn en het momenteel niet mogelijk is om toekomstige effecten te schatten, zijn wij van mening dat er op basis van de huidige inzichten geen materiële onzekerheid bestaat met betrekking tot continuïteit en daarom de veronderstelling van continuïteit gebruikt bij het opstellen van de jaarrekening passend is.

Voor meer informatie zie paragraaf "Gebeurtenissen na balansdatum".

Gehanteerde grondslagen bij de opstelling van de jaarcijfers

De grondslagen voor financiële verslaggeving zijn op alle in deze jaarrekening vermelde perioden voor het pensioenfonds consistent toegepast met uitzondering van de schattingswijziging zoals toegelicht op de volgende pagina. De jaarcijfers worden gepresenteerd in duizenden euro's, tenzij anders weergegeven. In tabellen opgenomen berekeningen zijn gebaseerd op niet-afgeronde bedragen; er kunnen zich daarom afrondingsverschillen voordoen. De euro fungeert als de functionele valuta van het pensioenfonds.

Waarderingsgrondslagen

De jaarrekening is opgesteld op basis van historische kostprijs met uitzondering van de onderstaande activa en passiva:

- Toelichting 1, Beleggingen voor risico pensioenfonds;
- Toelichting 6 en 7, Technische voorzieningen.

Baten worden in de Staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten en lasten worden in de Staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het Bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

In het bijzonder wordt informatie over belangrijke punten van schattingsonzekerheden en kritische oordelen bij de toepassing van de grondslagen die het meest van invloed zijn op de in de jaarrekening opgenomen bedragen gegeven in de volgende onderdelen van de toelichting:

- Toelichting 1, waardering van derivaten;
- Toelichting 6 en 7, waardering van de technische voorzieningen.

Schattingswijzigingen 2019

In 2019 is de fondsspecifieke ervaringssterfte aangepast, wat in 2019 leidde tot een vrijval uit de voorziening van 637.

Schattingswijzigingen 2018

In 2018 heeft de Commissie Overlevingstafels van het AG een nieuwe prognosetafel gepubliceerd, zijnde de Prognosetafel AG2018. Het fonds is in 2018 overgegaan op deze nieuwe overlevingstafel. Dit is in 2018 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2018 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verlaagd met 3.227 als gevolg van deze schattingswijziging. Tegelijkertijd werd ook de fondsspecifieke ervaringssterfte aangepast, wat in 2018 leidde tot een vrijval uit de voorziening van 2.581. Ook heeft er een wijziging plaatsgevonden in de excassokostenopslag waardoor de voorziening in 2018 is verhoogd met 1.105.

Per saldo is de voorziening in 2018 verlaagd met 4.703 als gevolg van bovengenoemde schattingswijzigingen. Het effect van deze schattingswijzigingen op de technische voorziening ad 4.703 is in 2018 als mutatie in het resultaat verwerkt. Door deze schattingswijzigingen is de feitelijke dekkingsgraad met 1,8% gestegen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden verantwoord in de Staat van baten en lasten opgenomen onder Beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen worden verantwoord in de Staat van baten en lasten opgenomen onder Beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Specifieke grondslagen

Financiële instrumenten

Algemeen

De financiële instrumenten van het pensioenfonds bestaan uit de beleggingen voor risico pensioenfonds.

Een financieel instrument wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

In de risicoparaaf is een wijziging opgenomen voor wat betreft het gebruik van look-through informatie van beleggingsfondsen.

Waardering bij eerste opname

Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde plus eventuele direct toerekenbare transactiekosten. De reële waarde is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen die tot een transactie bereid en die onafhankelijk van elkaar zijn. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de transacties niet in het kader van executie of liquidatie worden uitgevoerd.

Na eerste opname worden aandelen, vastrentende waarden en derivaten als volgt gewaardeerd:

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansgeldende beurskoers.

Niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd op de per ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Dividenden worden in de Staat van baten en lasten verantwoord onder beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds (directe beleggingsopbrengsten) op het moment dat het recht van de entiteit wordt gevestigd. In het geval van beursgenoteerde effecten is dit de datum waarop het aandeel ex-dividend gaat. Alle gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen worden verantwoord in de Staat van baten en lasten onder Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds (indirecte beleggingsopbrengsten).

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers inclusief overlopende interest. Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers. Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Couponrente wordt in de Staat van baten en lasten verantwoord onder beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds (directe beleggingsopbrengsten). Alle gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen worden verantwoord in de Staat van baten en lasten onder beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds (indirecte beleggingsopbrengsten).

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen, en inclusief overlopende interest of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van waarderingsmodellen. De derivaten met een negatieve waarde zijn opgenomen op de passiva zijde van de balans.

Alle gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen worden verantwoord in de Staat van baten en lasten onder Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds (indirecte beleggingsopbrengsten).

Securities lending

Beleggingen die in het kader van een securities-lendingcontract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen. Als onderpand ontvangen geldmiddelen worden opgenomen onder beleggingen. Indien als onderpand ontvangen geldmiddelen zijn herbelegd, worden deze beleggingen opgenomen onder de desbetreffende beleggingscategorie. De schuld uit hoofde van de ontvangen zekerheden is opgenomen onder de overige schulden. Indien uit hoofde van een securities-lendingprogramma als zekerheid beleggingen zijn ontvangen worden deze beleggingen en de daarmee samenhangende verplichtingen niet in de balans opgenomen. Alle uit het securities-lendingprogramma voortvloeiende baten en lasten worden volgens het toerekenbeginsel over de looptijd van de betreffende transacties verantwoord onder de (in)directe beleggingsopbrengsten.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Het herverzekeringsdeel technische voorziening betreft de contante waarde van de nog te ontvangen termijnen van de herverzekeraar voor de arbeidsongeschiktheidsrente (i.v.m. premievrijstelling voor de huidige arbeidsongeschikten). De contante waarde is berekend op basis van de grondslagen voor waardering van de technische voorziening voor risico fonds. De te ontvangen uitkeringen worden verondersteld niet te wijzigen gedurende de uitkeringsperiode. Het pensioenfonds heeft haar overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico vanaf 1 januari 2019 verzekerd bij ElipsLife.

Het betreft hier het overlijdens- en het arbeidsongeschiktheidsrisico. Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Het herverzekeringscontract met Delta Lloyd is per 31 december 2018 beëindigd. Er is geen winstdeling van toepassing. Het kredietrisico op de herverzekeraar is gezien de geringe omvang niet opgenomen op de balans.

Overige activa, vorderingen en overlopende activa

Overige activa, vorderingen en overlopende activa worden bij eerste opname gewaardeerd op reële waarde. Na eerste opname worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de rekenrente.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op de balansdatum geldende pensioenreglementen en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het Bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van onder meer de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Rekenrente: De rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank;
- Sterftekansen: ontleend aan door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG 2018, toegepast met ervaringssterfte (op basis van correctietabel gemiddelde van inkomensklassen "Hoog-Midden" (Mercer Model 2019));
- Voor partnerpensioen is aangenomen dat de vrouwelijke partner drie jaar jonger is dan de verzekerde man en de mannelijke partner drie jaar ouder dan de verzekerde vrouw;
- Gehuwdheid: bij de vaststelling van de Voorziening voor partnerpensioen wordt uitgegaan van leeftijdsafhankelijke gehuwdheidskansen;
- De opslag voor dekking van excassokosten is 3,0% van de voorziening.

Mutaties in de voorziening pensioenverplichting als gevolg van onder meer toeslagen, uitkeringen, pensioenopbouw en wijziging markttrente worden verantwoord in de Staat van baten en lasten.

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

Per 1 juli 2019 is een toeslag verleend van 1,72% aan actieven. Voor slapers en pensioentrekkenden bedroeg de toeslag 0,89%.

Rentetoevoeging

De technische voorziening wordt vastgesteld op basis van een door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Onder deze post is de voor de technische voorziening benodigde interest opgenomen, waarbij van de éénjaarsrente van de rentetermijnstructuur is uitgegaan -/- 0,235% (2018: -/- 0,260%).

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste opname gewaardeerd op reële waarde. Na eerste opname worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Resultaatbepaling

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan:

- rente;
- dividend;
- soortgelijke opbrengsten.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder indirecte beleggingsopbrengsten worden de volgende resultaten opgenomen:

- gerealiseerde en niet-gerealiseerde beleggingsopbrengsten;
- valutaverschillen inzake deposito's en bankrekeningen in buitenlandse valuta en valutatermijntransacties.

Kosten vermogensbeheer

Onder de kosten vermogensbeheer worden de kosten opgenomen die verband houden met het beheer van de beleggingen.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging wordt berekend over de beginstand van de voorziening pensioenverplichtingen en de mutaties hierin gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoerings- en administratiekosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoerings- en administratiekosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Herverzekering

Het pensioenfonds heeft haar overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico vanaf 1 januari 2019 verzekerd bij ElipsLife. Het betreft hier het overlijdens- en het arbeidsongeschiktheidsrisico. Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Het herverzekeringscontract met Delta Lloyd is per 31 december 2018 beëindigd. Er is geen winstdeling van toepassing.

Pensioenuitvoerings- en administratiekosten

De pensioenuitvoerings- en administratiekosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Bestemming van het saldo

Het saldo wordt toegevoegd aan de algemene reserve.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen, tussen het pensioenfonds en de sponsor KAS BANK en tussen het pensioenfonds en de bestuurders van het pensioenfonds.

Transacties met verbonden partijen

Betreffende de uitvoeringsovereenkomst tussen het pensioenfonds en KAS BANK met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant:

- de wijze waarop de premie wordt vastgesteld;
- de wijze waarop en de termijnen waarin de premie moet worden voldaan;
- de procedures die van toepassing zijn bij het niet-nakomen van de verplichting tot premiebetaling van de sponsor;
- procedures die gelden bij het opstellen en wijzigen van het pensioenreglement;

- voorwaarden waaronder toeslagverlening (indexatie) plaatsvindt; en
- uitgangspunten en procedures die van toepassing zijn ten aanzien van de besluitvorming over vermogensoverschotten en vermogenstekorten.

Er hebben zich gedurende het verslagjaar, net als in 2018, met uitzondering van vacatievergoeding (zie toelichting staat van baten en lasten) geen transacties voorgedaan tussen het pensioenfonds en bestuurders van het pensioenfonds.

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming van Saldo van baten en lasten

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de resultaatbestemming. Het positieve saldo van baten en lasten van € 8.409 wordt ten gunst van de reserves gebracht.

Gebeurtenissen na balansdatum

Zoals in het voorwoord reeds is aangegeven heeft het COVID-19 / Corona virus impact op het fonds. Het bestuur volgt de ontwikkelingen rond het virus nauwlettend en heeft diverse maatregelen getroffen om de continuïteit van de werkzaamheden van het fonds te borgen. Het bestuur heeft een crisisteam ingericht dat wekelijks bijeenkomt om de ontwikkelingen te bespreken en daar waar nodig maatregelen te nemen. Bronnen van informatie zijn onder meer de publicaties hierover van de Overheid, adviezen van specialisten (zoals het RIVM), informatie vanuit de sponsor (CACEIS) en samenwerkende partners.

Vanwege de expertise maakt het pensioenfonds zoveel mogelijk gebruik van het Business continuity plan van de sponsor. Dit plan voorziet in de continuïteit van de bereikbaarheid en de IT-voorzieningen van het fonds. Dit plan wordt als toereikend ervaren. Ook bij de uitbestedingspartijen is opgevraagd op welke wijze zij de continuïteit van de werkzaamheden kunnen waarborgen. De uitbestedingspartijen hebben de noodzakelijke maatregelen getroffen om de continuïteit van de bedrijfsprocessen te waarborgen.

Daarnaast heeft het bestuur een risk self assessment gemaakt met betrekking tot de pandemie. Aan de hand van de risicothema's kapitaalmanagement, besturing, operationeel /IT en Compliance is een inschatting gemaakt van de risico's en zijn, daar waar mogelijk, (extra) beheersmaatregelen geformuleerd. De financiële positie van het fonds heeft de continue aandacht van het bestuur. Het bestuur spant zich in voor het maximale wat mogelijk is; de situatie wordt zeer nauwkeurig gevolgd en voor zover maatregelen mogelijk zijn worden deze direct genomen. Vastgesteld is dat de speelruimte gering is gelet op de uitzonderlijke situatie. Binnen het bestuur is het restrisico besproken. Er is geconstateerd dat er geen aanvullende mitigerende maatregelen nodig zijn. Wel heeft het bestuur besloten om conform het strategisch beleggingsplan de portefeuille te herbalanceren.

Vanzelfsprekend maakt het sponsorrisico eveneens onderdeel uit van deze risico analyse. Gegeven de aard van de werkzaamheden van de sponsor wordt het sponsorrisico op zeer beperkt ingeschat. Bovendien is de premie 2020 reeds gestort.

De impact van COVID-19 is op dit moment onzeker waardoor deze op de lange termijn niet betrouwbaar kan worden ingeschat door het bestuur. Het bestuur is van mening dat de gevolgen van COVID-19 enig materieel negatief effect zal hebben op de financiële positie van het fonds, maar verwacht geen impact op de werkzaamheden van het fonds. Tevens worden er geen negatieve gevolgen voor de continuïteit van het fonds verwacht.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfond

Categorie	Stand	Aankopen/		Gerealiseerde	Niet-	Stand
	ultimo	Verstrek-	Verkopen	koers-	gerealiseerde	ultimo
	2018	kingen	aflossingen	verschillen	verschillen	2019
Vastgoedbeleggingen (indirect)	0	11.107	-4.611	373	606	7.475
Aandelen	94.957	123.546	-135.083	12.781	12.038	108.239
Vastrentende waarden	216.855	56.377	-37.076	371	14.959	251.486
Derivaten	7.789	2.692	0	-2.689	18.141	25.933
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	319.601	193.722	-176.770	10.836	45.744	393.133
Derivaten met een negatieve waarde (passiva zijde)	3.125					184
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond activa zijde	322.726					393.317

Verdeling beleggingen activa/passiva

	2019			2018		
	Activa	Passiva	Totaal	Activa	Passiva	Totaal
Vastgoedbeleggingen	7.475	0	7.475	0	0	0
Aandelen	108.239	0	108.239	94.957	0	94.957
Vastrentende waarden	251.486	0	251.486	216.855	0	216.855
Derivaten	26.117	-184	25.933	10.914	-3.125	7.789
Totaal beleggingen	393.317	-184	393.133	322.726	-3.125	319.601

Methodiek bepaling marktwaarde

Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen in een actieve markt.

Niveau 2: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van onafhankelijke taxaties.

Niveau 3: De waarde wordt direct of indirect vastgesteld aan de hand van de netto contante waarde berekening. Daarnaast vallen derivaten die volgens een waarderingmethode worden vastgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata, onder deze categorie.

Niveau 4: Andere geschikte methoden.¹⁾

Categorie	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Stand ultimo 2019
Vastgoed	7.475	0	0	0	7.475
Aandelen	107.188	0	0	1.051	108.239
Vastrentende waarden	213.041	0	0	38.445	251.486
Derivaten	0	0	25.933	0	25.933
Totaal belegd vermogen	327.704	0	25.933	39.496	393.133

Categorie	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Stand ultimo 2018
Aandelen	94.957	0	0	0	94.957
Vastrentende waarden	216.855	0	0	0	216.855
Derivaten	0	0	7.789	0	7.789
Totaal belegd vermogen	311.812	0	7.789	0	319.601

Beleggingen o.b.v. lookthrough / Aansluiting met risicoparagraaf

Categorie	Stand ultimo 2019	liquide middelen	verschuiwing look through	Stand risico-paragraaf 2019	Stand risico-paragraaf 2018
Vastgoedbeleggingen	7.475	0	0	7.475	2.806
Aandelen	108.239	0	0	108.239	91.139
Vastrentende waarden	251.486	0	-2.184	249.302	213.567
Overige	0	14.596	2.308	16.904	15.339
Totaal exclusief derivaten	367.200	14.596	124	381.920	322.851
Derivaten	25.933	0	-124	25.809	7.809
Totaal inclusief derivaten	393.133	14.596	0	407.729	330.660

1) Financiële instrumenten die middels een andere geschikte methode zijn gewaardeerd zijn o.a. Hedge funds, Equity funds, Infrastructure funds en Commodity funds die geen direct waarneembare marktnotering hebben in een actieve markt. De waarde van deze financiële instrumenten wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers.

[2] Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Stand per 1 januari

Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Stand per 31 december

De post "Herverzekeringsdeel technische voorzieningen" betreft de elders verzekerde aanspraken met een resterende looptijd van langer dan één jaar.

[3] Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen op verzekeringsmaatschappijen

Terugvorderbare dividendbelasting

Te vorderen dividend

Vorderingen uit hoofde van kosten vermogensbeheer

Vordering m.b.t. uitgegeven/verstrekt cash collateral

Overige vorderingen

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

[4] Liquide middelen

ING Bank N.V.¹⁾

Liquide middelen beschikbaar voor beleggingen

Totaal liquide middelen ter vrije beschikking van het fonds

Liquide middelen uit hoofde van ontvangen collateral

(niet ter vrije beschikking van het fonds)

	2019	2018
	855	911
	355	-56
	1.210	855
	45	76
	5	13
	88	0
	0	12
	0	185
	11	64
	149	350
	92	158
	14.596	11.059
	14.688	11.217
	0	2.850
	14.688	14.067

1) Met een kredietlimiet van 350.

Passiva**[5] Stichtingskapitaal en reserves**

Stand per 1 januari
Saldobestemming boekjaar

2019	2018
38.832	46.640
8.409	-7.808

Stand per 31 december

47.241	38.832
---------------	---------------

Totaal eigen vermogen

47.241	38.832
---------------	---------------

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt

13.651	104,1%	11.858	104,2%
--------	--------	--------	--------

Het vereist eigen vermogen bedraagt

51.452	115,3%	41.115	114,4%
--------	--------	--------	--------

De beleidsdekkingsgraad is

	113,0%		117,3%
--	--------	--	--------

De aanwezige dekkingsgraad is

	114,1%		113,6%
--	--------	--	--------

De aanwezige dekkingsgraad wordt berekend door het pensioenvermogen te delen door de pensioenverplichtingen.

De berekening is als volgt:

$$(47.241 + 335.285) / 335.285 = 114,1\%$$

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is per 31 december 2019 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een reservetekort verkeert.

Technische voorzieningen**[6] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds**

Stand per 1 januari
Mutatie boekjaar volgens Staat van baten en lasten

283.784	276.801
50.291	6.983

Stand per 31 december

334.075	283.784
----------------	----------------

	2019	2018
[7] Herverzekeringsdeel technische voorzieningen		
Stand per 1 januari	855	911
Invalideren/revalideren	351	20
Herverzekerde inkoop arbeidsongeschikten	-93	-88
Toeslagverlening	26	24
Rentetoevoeging	-2	-2
Wijziging marktrente	63	15
Overige wijzigingen	10	-25
Stand per 31 december	1.210	855
De post "Herverzekeringsdeel technische voorzieningen" betreft de elders verzekerde aanspraken met een resterende looptijd van langer dan één jaar.		
Totaal technische voorzieningen	335.285	284.639
De technische voorzieningen zijn als volgt opgebouwd		
Actieve deelnemers ¹⁾	91.789	77.444
Gewezen deelnemers	148.683	124.053
Pensioengerechtigden	93.603	82.287
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	1.210	855
	335.285	284.639
[8] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Uitgegeven/verstrekkt collateral	0	185
Verplichting uit hoofde van ontvangen collateral	25.872	2.850
Schulden uit hoofde van beleggingstransacties	0	7.812
Schulden aan aangesloten ondernemingen	405	233
Belastingen en sociale premies	127	127
Schulden uit hoofde van kosten vermogensbeheer	158	82
Schulden uit hoofde van kosten onafhankelijke accountant	56	55
Schulden uit hoofde van kosten actuaris	17	18
Schulden uit hoofde van overige kosten	19	40
	26.654	11.402
De kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.		

1) *Inclusief arbeidsongeschikte deelnemers.*

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

De beloning (vacatiegeld en reiskostenvergoeding) voor de (voormalige) bestuurders tezamen bedraagt € 19.000,- (2018: € 20.000,-).

Overige bezoldigingen

Gedurende het boekjaar 2019 waren geen overige bezoldigingen van toepassing.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2019 had het pensioenfonds geen personeelsleden in dienst.

	2019	2018
[9] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Vastgoedbeleggingen	193	0
Aandelen	770	-283
Vastrentende waarden	1.089	616
Derivaten	1.223	1.229
Subtotaal	3.275	1.562
Banken	-58	20
Opbrengst rebates	25	0
Waardeoverdrachten / Afkopen	0	-1
Totaal directe beleggingsopbrengsten	3.242	1.581
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde resultaten</i>		
- Vastgoedbeleggingen	373	0
- Aandelen	12.781	6
- Vastrentende waarden	371	-63
- Derivaten	-2.689	-3.062
	10.836	-3.119
<i>Ongerealiseerde resultaten</i>		
- Vastgoedbeleggingen	606	0
- Aandelen	12.038	-4.508
- Vastrentende waarden	14.959	3.392
- Derivaten	18.141	2.179
- Valutaverschillen	-14	-18
	45.730	1.045
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	56.566	-2.074

In de indirecte beleggingsopbrengsten zijn de indirecte kosten opgenomen die via de beleggingsfondsen rechtstreeks ten laste van het beleggingsrendement zijn gebracht. Deze kosten zijn verdisconteerd in de koersen van de betreffende beleggingsfondsen. De indirecte beleggingskosten bedroegen in totaal 869 (2018: 442).

Directe kosten van vermogensbeheer

Beheerkosten:

- Vastgoed
- Aandelen
- Vastrentende waarden

Transactiekosten:

- Aandelen
- Overige beleggingen

Bewaarloon

Beleggingsadministratie

Beleggingsadvies

Bankkosten e.d.

Totaal directe kosten vermogensbeheer

De directe kosten vermogensbeheer omvatten de zichtbare ('directe') kosten die het fonds op factuurbasis betaalt. De transactiekosten zijn deels gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten. De transactiekosten kunnen niet betrouwbaar worden vastgesteld, omdat deze verrekend zijn in de aan- en verkoopprijzen.

Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds

[10] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Periodieke premies aandeel werkgever

Periodieke premies aandeel werknemer

Kostendeekkende premie

Feitelijke premie

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

Onvoorwaardelijke aanspraken

Opslag in stand houden vereist vermogen

Opslag voor uitvoeringskosten

	2019	2018
	-23	0
	-308	-140
	0	54 ¹⁾
	-106	0
	-18	-28
	-22	-8
	-233	-216
	-78	-86
	-37	-6
	-825	-430
	58.983	-923
	5.361	5.719
	848	868
	6.209	6.587
	5.065	5.416
	6.209	6.587
	4.164	4.305
	600	646
	301	465
	5.065	5.416

1) De negatieve kosten betreft een verrekening van Delta Lloyd met de in rekening gebrachte fee bij de Delta Lloyd fondsen.

	2019	2018
De feitelijke/verschuldigde premie is als volgt samengesteld:		
Kostendeekkende premie	5.065	5.416
Opslag 5% loonsom	1.144	1.171
	6.209	6.587
<i>Toelichting</i>		
De verschuldigde premie wordt vastgesteld op basis van de kostendeekkende premie . Bij de berekening van de kostendeekkende premie wordt de door DNB voorgeschreven RTS gebruikt. Naast de kostendeekkende premie is structureel een opslag verschuldigd van 5% van de som van de pensioengevende salarissom. De totale kostendeekkende premie over 2019 bedraagt € 5,1 miljoen (2018: € 5,4 miljoen).		
[11] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen	13	27
Overgedragen pensioenverplichtingen	-459	-451
	-446	-424
[12] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-4.480	-4.344
Partnerpensioen	-979	-1.027
Wezenpensioen	-20	-21
Subtotaal	-5.479	-5.392
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	-15	-92
Totaal pensioenuitkeringen	-5.494	-5.484

	2019	2018
[13] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw	-3.885	-4.028
Toeslagverlening	-3.108	-1.670
Rentetoevoeging	668	719
Onttrekkingen pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	5.684	5.626
Wijziging marktrente	-51.044	-13.559
Resultaat op kanssystemen	335	911
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	510	440
Wijzigingen actuariële grondslagen	637	4.703
Overige wijzigingen	-88	-125
	-50.291	-6.983
[14] Herverzekering		
Premies herverzekering	-196	-278
Uitkeringen uit herverzekering	114	93
	-82	-185
[15] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie		
Regulier	-256	-248
Overige incidentele kosten	-40	-28
Herverzekering	0	-5
Totaal administratie	-296	-281
Accountantskosten ¹⁾	-60	-56
Actuaris		
Jaarwerk	0	55
Certificering	-18	-14
Actuariel advies	0	-14
Totaal actuaris	-18	27

1) Deze kosten bestaan uit de controle van de jaarrekening en andere controle werkzaamheden (controle administratieve basisgegevens en controle DNB-verslagstaten)

	2019	2018
Bestuurskosten (kosten ambtelijk secretariaat)	0	40
Bestuurskosten (vergoedingen)	-21	-20
Verantwoordingsorgaan (vergoedingen)	-3	-3
Visitatiecommissie (vergoedingen)	-19	-18
Opleidingskosten	-42	-23
Contributies en bijdragen	-29	-29
Overige kosten	6	-41
Totaal pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-482	-404

Vanaf 2018 wordt een deel van de kosten rechtstreeks door de werkgever betaald. Daardoor zijn de pensioenuitvoerings- en administratiekosten vanaf 2018 aanzienlijk lager. Tevens zijn in 2018 kosten vrijgevallen ten gunste van het resultaat omdat er ten laste van 2017 ramingen waren opgenomen die uiteindelijk betaald zijn door de werkgever (actuariskosten en kosten ambtelijk secretariaat).

[16] Overige baten en lasten	12	8
Saldo van baten en lasten	8.409	-7.808

	2019	2018
Actuariële analyse van het saldo		
Premies en koopsommen	1.743	1.817
Beleggingsresultaat (inclusief wijziging RTS)	8.607	-13.547
Toeslagverlening	-3.108	-1.670
Sterfte	335	911
Arbeidsongeschiktheid	86	18
Kosten	0	0
Mutaties / diversen	109	-40
Aanpassing sterftegrondslagen	637	4.703
Totaal saldo van baten en lasten	8.409	-7.808

Risicoparaagraaf

(bedragen in duizenden euro)

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparaagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2019 van 115,3% en 2018 van 114,4%.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	4.280	1,3	7.911	2,8
Aandelen- en vastgoed risico (S2)	34.922	10,4	29.724	10,4
Valutarisico (S3)	9.005	2,7	6.055	2,1
Kredietrisico (S5)	17.133	5,1	9.343	3,3
Verzekeringstechnisch risico (S6)	11.508	3,4	9.767	3,4
Actief beheer risico (S10)	11.218	3,3	0	0,0
Diversificatie-effect ¹⁾	-36.614	-10,9	-21.685	-7,6
Totaal Vereist Eigen Vermogen	51.452	15,3	41.115	14,4
Aanwezige dekkingsgraad		114,1		113,6
Beleidsdekkingsgraad		113,0		117,3
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,1		104,2
Vereiste dekkingsgraad		115,3		114,4

1) Het elimineren van risico's die niet gelijktijdig in de markt optreden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is per 31 december 2019 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een reservetekort verkeert.

In boekjaar 2019 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 113,0%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2018 van 117,3%, is de beleidsdekkingsgraad afgenomen met 4,3%-punt.

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de beleggingen. Door gebruik te maken van rentederivaten wordt de looptijd van de beleggingen verlengd.

Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 20,6 jaar (2018: 17,1 jaar).

Duratie van de pensioenverplichtingen 21,9 jaar (2018: 20,9 jaar).

Voor de vaststelling van het renterisico bij het Vereist Eigen Vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Strategische verdeling 2019	
	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico pensioenfonds	13.942	
Impact op de rentegevoelige beleggingen	9.662	
Renterisico	4.280	1,3
Afdekkingspercentage		60%

De procentuele renteafdekking is berekend op basis van de marktrente (exclusief UFR).

Het pensioenfonds kijkt bij afdekking van het renterisico naar de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen voor de swapcurve. Ten behoeve van het vaststellen van het renterisico in het vereist eigen vermogen wordt de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen gebaseerd op de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De vastrentende waarden worden gewaardeerd op de swapcurve. Het (verplicht) hanteren van twee verschillende rentecurves kan gevolgen hebben voor de hoogte van de renteafdekking; een effect op de ene rentecurve kan namelijk een ander effect op de andere rentecurve tot gevolg hebben. Bovenstaande renteafdekking o.b.v. de berekening van het renterisico binnen het vereist eigen vermogen van 60% wijkt in 2019 niet af van de strategische renteafdekking van 60%.

Derivaten

Het renterisico is onder andere afgedekt door middel van renteswaps.

De afdekking van het renterisico is vastgesteld op 60% met een bandbreedte van 55-65%. Eind 2019 was het renterisico van de verplichtingen voor 60% (2018: 60%) afgedekt met de portefeuille vastrentende waarden en met renteswaps. Op basis van de UFR is de hedge ratio 77%. Het pensioenfonds stuurt de rentehedge overigens op basis van de dagcurve en niet de UFR curve, omdat de dagcurve een beter beeld van de economische werkelijkheid geeft.

Rentederivaten per 31 december

Type contract	Onder- liggende contract- omvang	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Netto positie (waarde)
Rentederivaten per 31 december 2019	103.670	25.739	-149	25.590
Rentederivaten per 31 december 2018	104.013	10.873	-2.938	7.935

Het pensioenfonds gebruikt derivaten hoofdzakelijk om marktrisico's af te dekken. Een van de belangrijkste risico's uit het gebruik van derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Per 31 december 2019 zijn dit RBS Plc, Nomura en Rabobank voor rentederivaten en KAS BANK voor valutaderivaten. Ook worden contracten zo veel mogelijk afgesloten op basis van standaardvoorwaarden, zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door verkregen onderpanden en zekerheden. Onderpand wordt op dagbasis uitgewisseld voor de rente derivaten. Voor de valutatermijn affaires wordt geen onderpand uitgewisseld, vanwege de korte looptijd van de contracten en daardoor lagere exposure.

Het pensioenfonds heeft eind 2019 € 25,9 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van liquiditeiten als gevolg van positieve waardeontwikkeling van de derivaten. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

Hoogte buffer

Op basis van de Vereist Eigen Vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het strategisch renterisico 4.280 (1,3%) ultimo 2019.

Aandelen- en vastgoed risico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en hedgefonds en private equity in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

	2019		2018	
	€	%	€	%
<i>Verdeling Aandelen en Vastgoed per categorie:</i>				
Ontwikkelde markten (Mature markets)	95.716	82,7	82.751	88,1
Opkomende markten (Emerging markets)	19.998	17,3	11.194	11,9
	115.714	100,0	93.945	100,0

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor zowel het feitelijk als het strategisch zakelijke waarden risico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging.

De buffer voor het strategisch zakelijke waarden risico bedraagt 34.922 (10,4%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl een gedeelte van de beleggingen van het pensioenfonds in andere valuta luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om (een gedeelte) van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van het valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Totaal beleggingen ¹⁾ naar valuta vóór afdekking met derivaten				
Amerikaanse dollar	50.311	12,3	54.872	16,6
Australische dollar	2.244	0,6	1.995	0,6
Canadese dollar	0	0,0	2.778	0,8
Britse pound sterling	7.912	1,9	5.324	1,6
Hongkongse dollar	0	0,0	3.750	1,1
Japanse yen	6.546	1,6	7.144	2,2
Zwitserse frank	1.947	0,5	2.517	0,8
Deense kroon	6.628	1,6	508	0,2
Noorse kroon	617	0,2	267	0,1
Zweedse kroon	1.200	0,3	886	0,3
Singaporese Dollar	2.759	0,7	406	0,1
Nieuw Zeelandse Dollar	0	0,0	66	0,0
Chileense peso	1.157	0,3	131	0,0
Chinese yuan	6.688	1,7	87	0,0
Indiase roepie	0	0,0	1.122	0,3
Indonesische roepie	3.440	0,8	274	0,1
Zuid-Koreaanse won	2.011	0,5	1.694	0,5
Thaise baht	1.051	0,3	288	0,1
Nieuwe Taiwanese dollar	1.365	0,3	1.366	0,4
Zuid-Afrikaanse rand	2.935	0,7	750	0,2
Overige	1.783	0,4	2.690	0,9
Niet Euro	100.594	24,7	88.915	26,9
Euro	306.916	75,3	241.871	73,1
Totaal beleggingen exclusief derivaten	407.510	100,0	330.786	100,0
Waarde derivaten	219		-126	
Totaal beleggingen inclusief derivaten	407.729		330.660	

1) Inclusief liquide middelen beschikbaar voor beleggingen en (beleggings)schulden aan kredietinstellingen.

	2019		2018	
	€	%	€	%
<i>Totaal beleggingen¹⁾ naar valuta ná afdekking met derivaten</i>				
Amerikaanse dollar	14.515	3,5	14.856	4,5
Australische dollar	2.244	0,5	1.995	0,6
Canadese dollar	0	0,0	2.778	0,9
Britse pound sterling	612	0,2	-322	-0,1
Hongkongse dollar	0	0,0	3.750	1,1
Japanse yen	-47	0,0	293	0,1
Zwitserse frank	1.947	0,5	2.517	0,8
Deense kroon	6.628	1,6	508	0,2
Noorse kroon	617	0,2	267	0,1
Zweedse kroon	1.200	0,3	787	0,2
Singaporese Dollar	2.759	0,7	406	0,1
Nieuw Zeelandse Dollar	0	0,0	66	0,0
Chileense peso	1.157	0,3	131	0,0
Chinese yuan	6.688	1,7	87	0,0
Indiase roepie	0	0,0	1.122	0,3
Indonesische roepie	3.440	0,8	274	0,1
Zuid-Koreaanse won	2.011	0,5	1.694	0,5
Thaise baht	1.051	0,3	288	0,1
Nieuwe Taiwanese dollar	1.365	0,3	1.366	0,4
Zuid-Afrikaanse rand	2.935	0,7	750	0,2
Overige	1.783	0,4	2.690	0,9
Niet Euro	50.905	12,5	36.303	11,0
Euro	356.824	87,5	294.357	89,0
Totaal beleggingen inclusief derivaten	407.729	100,0	330.660	100,0

1) Inclusief liquide middelen beschikbaar voor beleggingen en (beleggings)schulden aan kredietinstellingen.

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten.

Valutaderivaten per 31 december

Type contract	Onder- liggende contract- omvang	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Netto positie (waarde)
Valutaderivaten per 31 december 2019	55.255	414	-195	219
Valutaderivaten per 31 december 2018	52.468	69	-194	-125

Ten aanzien van het strategisch valutabeleid van het pensioenfonds geldt dat 70% van de exposure in US dollar (USD), Japanse Yen (JPY) en Britse pond (GBP) wordt afgedekt (bandbreedte afhankelijk van marktomstandigheden (70% - 100%). Het totaalbedrag dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo jaar 27% (2018: 27%) van de beleggingsportefeuille.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het strategisch valuta risico bedraagt 9.005 (2,7%).

Grondstoffenrisico

Bij de berekening van het Vereist Eigen Vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch grondstoffenrisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 35%. Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen en hoeft daarom geen buffers hiervoor aan te houden.

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de vooraf afgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geassocieerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Rating vastrentende waarden:				
AAA	71.963	28,9	82.088	38,4
AA	72.601	29,0	67.840	31,7
A	26.183	10,5	27.670	13,0
BBB	37.048	14,9	32.442	15,2
(Lager dan) BBB	3.147	1,3	1.013	0,5
Geen rating	38.360 ¹⁾	15,4	2.514	1,2
	249.302	100,0	213.567	100,0
Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:				
Resterende looptijd korter dan 1 jaar	5.764	2,3	4.575	2,1
Resterende looptijd tussen 1 en 5 jaar	51.659	20,7	59.544	27,9
Resterende looptijd tussen 5 en 10 jaar	62.569	25,1	59.120	27,7
Resterende looptijd langer dan 10 jaar	129.310	51,9	90.328	42,3
	249.302	100,0	213.567	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het strategisch kredietrisico van 17.133 (5,1%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevensrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Het pensioenfonds hanteert bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen de meest recente overlevingstafels (prognosetafel AG 2018), met fondsspecifieke ervaringssterfte. Dit neemt niet weg dat toekomstige ontwikkelingen kunnen leiden tot nog verdere verbetering of tot verslechtering van de levensduur en dat dientengevolge in de toekomst verdere verhoging of verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen aan de orde kan komen.

Hoogte buffer

Dit vertaalt zich in een buffer voor het strategisch verzekeringstechnisch risico van 11.508 (3,4%).

1) Dit betreft voornamelijk hypotheek.

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen.

De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Vastgoedbeleggingen				
<i>Verdeling Vastgoedbeleggingen per sector:</i>				
Winkels	7.475	100,0	2.604	92,8
Woningen	0	0,0	202	7,2
	7.475	100,0	2.806	100,0
<i>Verdeling Vastgoedbeleggingen per regio:</i>				
Europa EU	0	0,0	239	8,5
Europa niet-EU	0	0,0	9	0,3
Noord-Amerika	5.034	67,3	1.572	56,0
Midden- en Zuid-Amerika	0	0,0	6	0,2
Azië ex Japan	1.113	14,9	110	3,9
Pacific	1.328	17,8	837	29,8
Overig	0	0,0	33	1,3
	7.475	100,0	2.806	100,0
Aandelen				
<i>Verdeling Aandelen per regio:</i>				
Europa EU	36.220	33,4	16.170	17,7
Europa niet-EU	2.564	2,4	3.693	4,1
Noord-Amerika	39.939	36,9	50.706	55,6
Midden- en Zuid-Amerika	1.157	1,1	1.252	1,4
Azië ex Japan	14.565	13,5	8.160	9,0
Pacific	10.223	9,4	10.204	11,2
Overig	3.571	3,3	954	1,0
	108.239	100,0	91.139	100,0

	2019		2018	
	€	%	€	%
Verdeling Aandelen per sector:				
Financiële dienstverlening	12.900	11,9	16.701	18,3
Technologie	20.210	18,7	18.168	19,9
Industrie	20.681	19,1	8.692	9,5
Defensieve consumptiegoederen	7.134	6,6	7.851	8,6
Cyclische consumptiegoederen	9.848	9,1	10.755	11,8
Gezondheidszorg	18.233	16,7	11.615	12,8
Energie	0	0,0	5.731	6,3
Nutsbedrijven	10.562	9,8	3.123	3,4
Communicatie diensten	3.314	3,1	2.862	3,2
Basismaterialen	4.187	3,9	4.876	5,4
Overig	1.170	1,1	765	0,8
	108.239	100,0	91.139	100,0

Grote posten: Aandelen beleggingsfondsen groter dan 2% van het balanstotaal:

MSCI World B fnd ex controversial weapons	0	0,0	82.899	24,5
Emerging Markets Equity Index ESG Screened Fund	0	0,0	12.059	3,6

	2019		2018	
	€	%	€	%
Vastrentende waarden				
Verdeling vastrentende waarden per regio:				
Europa EU	181.636	72,9	187.221	87,7
Europa niet-EU	4.248	1,7	3.355	1,6
Noord-Amerika	12.807	5,1	9.798	4,6
Midden- en Zuid-Amerika	364	0,1	300	0,1
Azië ex Japan	712	0,3	856	0,4
Pacific	4.689	1,9	3.933	1,8
Overig	44.846	18,0	8.104	3,8
	249.302	100,0	213.567	100,0
Verdeling vastrentende waarden per soort:				
Staatsobligaties	128.597	51,6	137.746	64,5
Bedrijfsobligaties (Credit funds)	80.142	32,1	72.750	34,1
Index linked bonds	2.456	1,0	3.071	1,4
Overige	38.107 ¹⁾	15,3	0	0,0
	249.302	100,0	213.567	100,0

1) Dit betreft voornamelijk hypotheke.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Grote posten: Obligatiedebiteuren groter dan 2% van het balanstotaal:				
Staatsobligaties Duitsland	8.618	2,1	14.604	4,3
Staatsobligaties Nederland	36.183	8,8	7.403	2,2
Staatsobligaties Frankrijk	9.690	2,4	0	0,0
Staatsobligaties België	9.784	2,4	0	0,0
Bovengenoemde staatsobligaties betreffen alleen de directe beleggingen in staatsobligaties.				
Grote posten: Vastrentende beleggingsfondsen groter dan 2% van het balanstotaal:				
NN Sovereign Bond Fund	72.708	17,8	99.255	29,4
NN L Euro Sustainable Credit including Financials	50.676	12,4	44.052	13,0
NN Colateralized Bond Fund	25.030	6,1	0	0,0
ASR Hypothekenfonds NON-NHG	38.445	9,4	0	0,0
Netherland princ strip 0% 15/1/2042	0	0,0	24.835	7,3
Delta Lloyd Collateralized Bond Fund	0	0,0	22.336	6,6

Derivaten	2019		2018	
	€	%	€	%
Verdeling derivaten per soort:				
Valutaderivaten	219	0,8	-125	-1,6
Rentederivaten	25.590	99,2	7.935	101,6
	25.809	100,0	7.810	100,0

Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in premiebijdragende ondernemingen.

Hoogte buffer

In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een buffer voor concentratierisico. Het risico dient sec kwalitatief toegelicht te worden.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico becijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. De buffer voor het strategisch actief beheer risico bedraagt 11.218 (3,3%).

Vastgesteld te Amsterdam, 22 juni 2020

Bestuur Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK:

Pieter van der Wal, voorzitter

Jan Voskuilen, vice-voorzitter

Pol de Jaeger, secretaris

Larissa Gabriëlse

Otto Hulst

Overige gegevens

Statutaire resultaatbestemming

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de resultaatbestemming. Het saldo van baten en lasten wordt gemuteerd in de reserves.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK te Amsterdam is aan Milliman Pensioenen B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 1.257.000,-. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 83.750,- te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens.

De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, in het geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132 van de Pensioenwet. Het pensioenfonds beschikt niet over het vereist eigen vermogen. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amsterdam, 22 juni 2020

drs. R. van der Meer AAG
verbonden aan Milliman Pensioenen B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK

Verklaring over de jaarrekening 2019

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK te Amsterdam gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2019;
- de staat van baten en lasten over 2019; en
- de toelichting met de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Benadrukking van de onzekerheid in verband met de effecten van het coronavirus (COVID-19)

Wij wijzen op de toelichting in 'Gebeurtenissen na balansdatum' als onderdeel van de jaarrekening waarin het bestuur de mogelijke invloed en gevolgen van het coronavirus (COVID-19) op de stichting en op de omgeving waarin de stichting opereert alsmede de genomen en geplande maatregelen om met deze gebeurtenissen en omstandigheden om te gaan heeft beschreven. In deze toelichting is ook beschreven dat er nog steeds onzekerheden bestaan en dat het daarom op dit moment redelijkerwijs niet goed mogelijk is om de toekomstige effecten in te schatten. Ons oordeel is niet aangepast met betrekking tot de aangelegenheid.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Voorwoord;
- Verslag van het Bestuur;
- Visitatiecommissie;
- Verantwoordingsorgaan;
- Overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten.

Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 22 juni 2020

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door H.C.L. Scholtes MSc RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds van de KAS BANK

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden.
Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Ook op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

